

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Освітня програма:

«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота на тему:

«ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)»

Виконала:

студентка 2-го курсу: Наталія Бабюк

Науковий керівник: Світлана Когут,

кандидат педагогічних наук, доцент

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.) ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Дитина та її права: сучасні світові реалії та християнські стандарти....	6
1.2. Вихід Церкви з підпілля та процес відновлення християнського виховання.....	11
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ	19
2.1. Християнські цінності як основа формування особистості дитини.....	19
2.2. Зміст християнського виховання дітей дошкільного віку.....	24
2.3. Діяльність захоронок на теренах України як один з ключових суб’єктів християнського виховання.....	31
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ.....	37
3.1. Співпраця з батьками в контексті християнського виховання та виховання в цілому.....	37
3.2. Аналіз наявних програм з християнського виховання.....	41
3.3. Присутність Церкви в основних етапах християнського виховання дітей дошкільного віку.....	47
ВИСНОВОК.....	52
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	55
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Розвиток християнського виховання завжди залишається актуальною й водночас складною проблемою, яка ставить перед суспільством безліч викликів. Зайнятість батьків з метою забезпечення матеріальних благ для своєї дитини часто забирає багато часу. Важливим є те, щоб батьки сприяли у взаємодії з Церквою, катехитичною школою та дошкільними закладами у налагодженні тісного контакту зі своєю дитиною, розкривали всю важливість впливу християнського виховання для її розвитку та становлення як особистості. В історії розвитку християнського виховання на теренах України були реалізовані успішні практики такої взаємодії, зокрема це активна діяльність чернечих згромаджень.

Проблематика дослідження. У часі постійних змін християнське виховання дітей дошкільного віку посідає дуже важливе місце, оскільки саме дошкільний вік – це період, коли у дитини формується поняття про життя дорослої людини. Ключове місце у процесі виховання та розвитку дитини даного вікового періоду відіграє приклад батьків. Невдачі батьків у справі виховання стаються дуже часто через невідповідність, акцентування уваги на матеріальній стороні життя.

Перешкодою у справі виховання дітей є нерозуміння природи дитини, її потреб і елементарна педагогічна необізнаність батьків у підходах і прийомах виховання дітей, роздратування і гнів, в основі яких лежать самолюбство, прихильність до суспільних благ і відсутність внутрішньої дисципліни. Припускаємо, що головним аспектом виховання є те, що правдива моральність неможлива без релігійної основи, без співпраці з батьками, без допомоги Церкви, без молитви. Призначення людини не обмежується земним життям.

Тому з появою дитини в родині головним завданням батьків є дбати про її виховання, в тому числі і християнське..

Об'єкт дослідження: християнське виховання дітей в Україні (кінець ХХ початок ХХІ ст.).

Предмет дослідження: особливості християнського виховання дітей дошкільного віку (кінець XX початок XXI ст.).

Мета дослідження: проаналізувати та розкрити особливості християнського виховання дітей дошкільного віку означеного періоду та описати практики впровадження новітніх програм в наявний процес виховання дітей.

Завдання:

1. Охарактеризувати стан християнського виховання від часу відродження Церкви до сьогодення.
2. Розкрити теоретичні та практичні аспекти християнського виховання досліджуваного періоду.
3. Проаналізувати виклики та сучасні підходи до християнського виховання.
4. Запропонувати шляхи оновлення методики християнського виховання дітей молодшого дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний, аналіз, синтез, узагальнення матеріалів джерельної бази, що дає змогу розкрити сутність обраної для вивчення проблеми.

Оригінальність дослідження. Християнське виховання було і залишається актуальним, що засвідчено наявними практиками, реалізованими у дошкільні. Дане питання з погляду методики взаємодії батьків, дошкільних закладів та Церкви завжди цікавило практиків, та на сьогоднішній день є мало дослідженим, хоча існує низка методик виховання (в тому числі християнського спрямування) для використання у навчальному процесі.

Межі дослідження: часовий період – кінець XX початок XXI ст.; вік дитини – дошкільний.

Огляд джерел та літератури: основною літературою для написання даної роботи є 72 джерела, серед яких друковані книги, електронний ресурс, Закони України, документи Церкви та освітні програми.

Опрацьовано та використано для дослідження наукові статті дослідників періоду незалежності України, а саме: Недавньої О., Білана О., Воробкала Д., Ващенко Г., Калуської Л., Нагачевської З., Марка В., Яворської А. та інших. Серед основної літератури, яка використана для написання роботи є: *Декларація про християнське виховання*; Іськів В. *За духовну свободу*; Пігін Г. *Як передавати дитині цінності*; Шполянський о. М. *Християнське виховання дітей в сучасному світі*.

Робота складається із трьох розділів. В першому розділі висвітлено історичний аспект християнського виховання, зокрема час, на який припадає період відродження християнства, розглянуто поняття «дитина», «права дитини» в контексті світових реалій та в поєднанні з християнськими стандартами.

У другому розділі магістерської роботи розкрито вплив батьків на формування особистості дитини на засадах християнських цінностей, зміст процесу християнського виховання та вплив християнських дошкільних закладів на виховання.

У третьому розділі розглянуто присутність Церкви в основних етапах християнське виховання дитини, особливо у сучасному суспільстві. Обґрунтовано необхідність співпраці батьків з дошкільними закладами та Церквою. Розглянуто різні програми виховання, які використовуються у дошкільним закладах та проаналізовано їх вплив на дітей в контексті християнського виховання.

РОЗДІЛ 1

ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТ.) ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розділі розглянуто права дитини та проаналізовано міжнародні та християнські стандарти забезпечення цих прав. Це дасть можливість глибше пізнати та зрозуміти, що дитина – це особистість, і вона має право на життя за будь-яких обставин. Розглянуто розвиток подій в історії Церкви, зокрема період виходу з підпілля та відродження Української Греко-Католицької Церкви, а відтак процес відродження християнського виховання в Україні.

1.1. Дитина та її права: сучасні світові реалії та християнські стандарти

Свого часу Іван Павло II говорив: «Виховання – живий засіб спілкування, який не лише породжує глибокі стосунки між вихователем і вихованцем, але й робить їх учасниками правди і любові»¹.

Дитина - це Божий дар, найбільший безцінний подарунок, який є плодом любові, який отримують батьки. Цей дар не є власністю батьків. Дитина приходить у цей світ на певний час, який дається батькам, аби допомогти їй всебічно розвиватись. Вона має право на те, щоб розвиватися у повноцінній сім'ї, де батьки живуть згідно з Божими заповідями та плекають здорові християнські традиції. Кожна дитина повинна бути прийнята в сім'ю з любов'ю, яка є фундаментом, на якому будується її життя.

Як зазначав В.О. Сухомлинський, народження дитини є надзвичайною людською радістю. Кожна дитина, яка прийшла у цей світ, є не тільки

¹ Іван Павло II. *Лист до сімей Gratissimam Sane. 1994, § 12 // Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI.* Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету 2008, 367.

продовженням роду, але ще й величезним багатством, яке несе велич та могутність Батьківщини. Народження дитини – запорука майбутнього².

На думку А.С. Макаренка, дитина є живою людиною. Це є окреме і самостійне життя. За силою емоцій та глибиною вражень дитяче життя є багатшим за життя дорослих³.

Зачата дитина має одне з найголовніших і беззаперечних прав – це право на життя. Бог дарує людині життя і тільки Він один вирішує, коли це земне життя закінчиться. У сучасному суспільстві побутує думка, що людина може керувати життям – позбуватися небажаної дитини, знаходячи багато аргументів.

Духовне життя кожної людини формується з дитинства. Дорослі часто ігнорують це, забуваючи про його багатогранність, тим самим обмежують права дітей. Одним з найголовніших прав дитини є її право на християнське виховання. Митрополит Андрей Шептицький писав:

Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усі добра світу! Коли б ви навіть і не мали що лишити своїм дітям, - то як тільки подали їм справжню побожність, як тільки навчили чесної праці та правости, як тільки встерegli їх від неморальності, - то лишаєте їм у спадщині найбільше добро, яке тільки можете їм дати⁴.

Це звернення Митрополита Андрея адресоване до батьків, адже сім'я – це найголовніша і ключова основа виховання дитини.

Діти – особлива категорія населення, яка не тільки має свої певні потреби, але й також дуже часто потребує захисту своїх прав. Основним законом, який гарантує захист цих прав, є Конвенція про права дітей, яка була прийнята Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року, і ратифікована в Україні 27 лютого 1991 року. Її на законних підставах можна вважати міжнародною дитячою конституцією⁵.

² Сухомлинський В.О. *Вибрані твори*, Т. 2. Київ 1976, 365.

³ Омеляненко В. – Кузьмінський А. *Педагогіка родинного виховання. Навчальний посібник*. Київ 2006, 22.

⁴ Комісія у справах катехизації УГКЦ. *Слідами митрополита*. Львів 2001, 69.

⁵ *Конвенція про права дитини*. 20.11.1989 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

Важливе місце щодо захисту прав дитини займає ювенальна юстиція як інституція, діяльність якої спрямована на безпосередній захист прав дітей через систему державних структур (правоохоронних органів, служб у справах дітей), громадських та волонтерських організацій.

Одним з основних законодавчих актів в сфері прав дитини є Декларація прав дитини⁶, прийнята 20 листопада 1959 року Генеральною Асамблеєю ООН. У ній передбачено 10 основних принципів прав дитини, а саме:

1. Кожна дитина без жодних винятків, незалежно від релігійних переконань, соціального чи національного походження, матеріального стану повинна бути наділена всіма правами, які передбачає Декларація.
2. Дитина має мати сприятливі умови та можливості для фізичного, духовного, морального, розумового розвитку, що не порушує її свободи та гідності.
3. Кожна дитина від самого народження має право на ім'я та громадянство.
4. Дитині належить право на використання благ соціального забезпечення, а саме: право на житло, відпочинок, належне харчування та медичне обслуговування.
5. Діти з особливими потребами мають право на забезпечення піклування та навчання, відповідно до їх стану.
6. Кожна дитина повинна зростати в повноцінній сім'ї, в атмосфері любові. Держава повинна піклуватись про дітей, які не мають сім'ї, а також допомагати багатодітним сім'ям.
7. Дитина має право вчитися, здобувати освіту, яка повинна бути безкоштовною. Також дитині забезпечено відпочинок та ігри.
8. Кожна дитина має першочергово отримувати належний захист та допомогу.

⁶ Декларація прав дитини. 20.11.1959 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

9. Дитина має право на захист від будь-якого прояву недбалості, насилля та експлуатації.
10. Дитина має право на захист від різних форм дискримінації: расової чи релігійної.

Керуючись основними нормативними актами, які визначають та захищають права дітей, а саме, окремі положення Сімейного Кодексу, Закону України «Про охорону дитинства», розглянемо перелік прав дитини в Україні⁷, які захищено на рівні нормативних актів. Зокрема, до них віднесено:

- право на охорону здоров'я та безоплатну медичну допомогу;
- право на безкоштовну середню освіту;
- право на проживання разом з сім'єю, спілкування з батьками;
- право на розвиток, в тому числі і через молодіжні організації;
- забезпечення потреб та інтересів дитини;
- право на захист від усіх форм насильства як гарантування кожній дитині права на свободу, особисту недоторканність та захист гідності;
- право на відпочинок і корисне дозвілля;
- право на соціальну захищеність;

Стаття 150 Сімейного Кодексу України (далі СК) передбачає обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, в яких закладені певні права щодо дитини. Виходячи з цього законодавства, можна сказати, що:

дитина має право на піклування з боку батьків про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, на забезпечення батьками здобуття нею повної загальної середньої освіти, підготовку її до самостійного життя, повагу. Батькам заборонено здійснювати будь-які види експлуатації дитини, застосовувати фізичні покарання та інші види покарань, які принижують людську гідність дитини⁸.

Відповідно до ст. 153 СК України дитина має право на безперешкодне спілкування з батьками (це право може бути обмежене у деяких випадках,

⁷ Скочинская К. *Які взагалі є права у дитини: декларативні та реальні* // https://protocol.ua/ua/yaki_vzagali_e_prava_u_ditini_deklarativni_i_realni/ (31.05.2020).

⁸ *Сімейний кодекс України. 03.07.2020* // Відомості Верховної Ради України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

передбачених законом)⁹. Схожі норми передбачені й у ст.ст. 15, 16 Закону України «Про охорону дитинства»¹⁰, а саме якщо дитина живе окремо від своїх батьків, то:

- вона має право підтримувати з ними стосунки навіть тоді, коли батьки живуть не в Україні;
- дитина, а також її батьки мають право на вільний в'їзд в Україну та виїзд з України відповідно до діючого законодавства для забезпечення возз'єднання сім'ї;
- також можливо повідомляти дитині інформацію про відсутність батьків, дбаючи тим самим про психічне здоров'я та емоційний стан.

Основними принципами християнського виховання, які були проголошені у Декларації «Про християнське виховання» на Другому Ватиканському Соборі, є:

- беззаперечне право всіх людей на виховання. Це право має кожна людина. Воно не залежить від її віку та походження, адже гідність властива всім людям¹¹;
- право на християнське виховання для всіх християн, які прийняли Святу Тайну Хрещення та стали Божими дітьми¹²;
- право батьків бути першими та головними вихователями власних дітей.

У сьогоденніському суспільстві сім'я як інституція все частіше перестає сприйматись як цінність. Небажання молодих людей укладати шлюб, відтягування народження дитини, мотивуючи «пожити для себе», пропагування одностатевих шлюбів – це все тривожні дзвіночки, на які все частіше потрібно звертати увагу. Важливо є пояснити і донести молодим батькам значення сім'ї.

⁹ Сімейний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

¹⁰ Закон України «Про охорону дитинства» 08.06.2013 // Відомості Верховної Ради України // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

¹¹ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* // Документи Другого Ватиканського Собору. Львів 2014.

¹² Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*.

Адже сім'я – це щось більше, ніж суспільна одиниця, - це спільнота любові¹³. Головне завдання батьків у сучасному світі полягає у процесі виховання, щоб створити в сім'ї таку атмосферу, яка буде базуватись на любові та довірі. Необхідно зробити все можливе для того, щоб дитина відчувала себе потрібною в цій сім'ї.

Підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що права дитини в сьогоdnішньому суспільстві достатньо захищені на законодавчому рівні. Та християнські стандарти не до кінця впроваджується на рівні держави. Необхідно прикласти зусиль для забезпечення та охорони прав дитини, які в сучасному суспільстві будуть поєднувати світові та християнські стандарти

1.2. Вихід Церкви з підпілля та процес відновлення християнського виховання

Духовна свобода – це один із головних та важливих пріоритетів, який ідентифікує людину. Підставою, яка забезпечувала та допомагала Українській Греко-Католицькій Церкві у боротьбі за відродження та легальність, стала міцна історична спадщина Церкви, особливо на Західній Україні.

На початку 1980-х років боротьба українського народу за свободу вільно виражати свої релігійні переконання, свободу совісті та відновлення Української Греко-Католицької Церкви, дуже повільно, але цілеспрямовано ставала одним із найбільш організованим народним рухом¹⁴.

У середині 1980-х років попри переслідування людей та масові арешти на теренах Західної України діяла потужна церковна структура, яка налічувала безліч домашніх «церков» та підпільних монастирів. Також в той час діяли підпільні семінарії, які готували священників. Важливу моральну і політичну підтримку підпільній Церкві надавала українська діаспора, наскільки це

¹³ Хартія прав сім'ї, 1983, Папська рада у справах сім'ї // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI*. Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. 2008, 283.

¹⁴ Іськів В. *За духовну свободу. До тридцятиріччя початку виходу УГКЦ з підпілля – 4 серпня 1987 року*. Львів 2016, 7.

дозволяв тодішній політичний режим в Україні. Священнослужителі, які намагалися в той непростий час боротись за свою віру, піддавались переслідуванню та каранню діючим радянським режимом¹⁵.

Починаючи з 1986 року репресії та переслідування проти Церкви стають трохи пом'якшувальними. Хоч ув'язнення і припинилися, але ще мали місце і побиття священників «невідомими», обшуки, штрафи, психологічні утиски, в тому числі на роботі. Греко-католики і надалі залишалися в суспільстві «ворогами українського народу»¹⁶.

День 4 серпня 1987 року став знаковим в історії легалізації Української Греко-Католицької Церкви. Двоє єпископів підпільної Церкви в Україні заявили про свій вихід з підпілля. Ними були Павло Василик та Софрон Дмитерко. Заява, яку підписали 23 священники та 180 мирян була адресована Папі Римському Іванові Павлові II, а також Президії Верховної Ради СРСР¹⁷. У цій заяві вони з наполегливістю заявляли: «вважаємо за недоцільне продовжувати перебувати в підпіллі, а тому просимо Вашої Святості сприяти всіма можливими способами справі легалізації УКЦ в СРСР. Одночасно звертаємося через Вашу Святість до Уряду СРСР із нашою Заявою про вихід певної частини УКЦ з підпілля»¹⁸. І хоч заява прогрімала на цілий світ, однак її не підтримали ні в Римі, ні в Україні, ні єпископи Української Греко-Католицької Церкви в діаспорі, які вважали її завчасною. Це викликало страх і побоювання, що почнуть викривати підпільні структури Церкви, знову почнуться масові переслідування та арешти і її визнання унеможливиться. На той час підпільна Церква мала в Україні близько триста священників, двісті монахів та монахинь, але попри все не було жодного відкритого храму.

Стало зрозуміло, що прискорити та втілити в життя цю заяву можливо лише масовою боротьбою народу за відстоювання свої прав. Як наслідок, учасниками боротьби за легалізацію Української Греко-Католицької Церкви

¹⁵ Іськів. *За духовну свободу*, 8.

¹⁶ Іськів. *За духовну свободу*, 9.

¹⁷ Бублик о. Т. Інтерв'ю від 08.08.2018 / інтерв'ювер Поліщук Н. // https://risu.ua/vihid-cerkvi-z-pidpillya-vidrozhennya-ugkc-na-rujinah-srsr-interv-yu-z-istorikom_n92282.

¹⁸ Іськів. *За духовну свободу*, 13.

був створений громадський Комітет захисту. Даний комітет працював послідовно, чітко та виважено. Головною метою його була легалізація Української Греко-Католицької Церкви. Члени комітету намагалися донести до населення важливість даної події, представляли проблеми реабілітації Церкви перед державною владою, світовою громадою, а також Папою Римським. Діяли члени Комітету перевіреними засобами – збором підписів-петицій на підтримку офіційного визнання Української Греко-Католицької Церкви та організували делегації до Москви з даними вимогами¹⁹. Одна з таких делегацій на чолі з єпископами і священниками підпільної Церкви після відмови прийняти їх урядовцями, вирішили оголосити безстрокове голодування на Арбаті²⁰, на знак підтримки питання легалізації УГКЦ. Ця акція тривала впродовж півроку та привернула до себе увагу світу. До неї долучались росіяни та представники дисидентського руху, від яких українці отримували неабияку підтримку²¹.

У тому часі починають проводити «відкриті» богослужіння, молебні та панахиди на могилах Січових Стрільців, воїнів УПА, які з кожним разом налічують все більше вірних²². Тодішня влада всіляко намагалася зупиняти ці масові зібрання, караючи організаторів штрафами, переслідуванням на роботі, ганьбою в суспільстві. Важливою та необхідною в процесі легалізації Української Греко-Католицької Церкви була участь української інтелігенції. Однак переслідування не були припинені, необхідно було діяти вкрай обережно²³.

Відродження духовного життя - це не тільки спільні богослужіння, а й відродження традицій та святкувань. Уперше в Західній Україні офіційно відсвяткували Різдво в січні 1988 року. Молодь Товариства Лева взяла участь у

¹⁹ Владика Володимир Війтишин про відродження Церкви та України 30 років тому. Р. Івасів. Інтернет ресурс газети «Галичина». // <http://ugcc.cv.ua/index.php/news/420-vladyka-volodymyr-viityshyn-pro-vidrozhennia-tserkvy-ta-ukrainy-30-rokiv-tomu>.

²⁰ Див.: Додаток.2 ст.63.

²¹ Бублик о. Т. Інтерв'ю від 08.08.2018.

²² Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету. *Підпільна Церква в умовах тоталітарної держави*. Львів 2012, 71

²³ Іськів. *За духовну свободу*, 19.

активній організації вертепів. Так починалось відродження виховання у християнському дусі молодого покоління²⁴.

Протягом двох років велась боротьба за легалізацію Української Греко-Католицької Церкви. Богослужіння, прощі та походи²⁵ завжди закінчувались різного роду переслідуваннями²⁶. Однак український народ впевнено крокував до поставленої мети. Одним з таких важливих кроків стало повернення собору Святого Юра у Львові в серпні 1990 року греко-католицькій громаді. Та доленосним для всіх українців став закон, прийнятий Верховною Радою УРСР 23 квітня 1991 р. «Про свободу совісті та релігійні організації», згідно з яким кожна людина мала право на вільне віросповідання. Це додавало оптимізму вірянам, однак процес відновлення Української Греко-Католицької Церкви був повільним через малу кількість священників. Вже у 1990 році була відроджена духовна семінарія. Також із вересня 1991 року у Львові було засновано лицей ім. Климентія Шептицького, який складався з чотирьох класів (два перших – після 8 і 9 класів школи та два других – після 10 і 11 класів)²⁷.

30 березня 1991 року сталася знакова подія у житті Церкви – до Львова на постійне перебування прибув кардинал Мирослав Любачівський²⁸. Сподівання щодо швидшого розвитку та поширення Української Греко-Католицької Церкви в Україні із приїздом Блаженнішого не справдились. Політика Ватикану була вкрай обережною, влада в Україні носила посткомуністичний характер, а структури Церкви були ще недостатньо зміцнілими.²⁹

Остаточним визнанням на правовому рівні Української Греко-Католицької Церкви відбулося 15 червня 1991 року, коли в Києві було затверджено Статут Української Греко-Католицької Церкви. Затвердження цього документу означало, що відтепер Церква отримала всі права як релігійна організація. І це

²⁴ Іськів. *За духовну свободу*, 21.

²⁵ Див.: Додаток.1 ст.62.

²⁶ Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви, *Відродження церкви (1989)* // http://ugcc.ua/official/ugcchistory/x_v%D1%96drodzhennya_tserkvi_1989_76327.html.

²⁷ Іськів. *За духовну свободу*, 91.

²⁸ Див.: Додаток.3 ст.64.

²⁹ Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету. *Підпільна Церква в умовах тоталітарної держави*, 51.

можна було трактувати, як завершення легалізації Української Греко-Католицької Церкви в Україні. У період з 1989 до 1992 року греко-католики України були об'єднані у Львівську архієпархію, Івано-Франківську та Мукачівську єпархії. З травня 1992 року кількість єпархій збільшилась: на Синоді єпископів у Львові визначили новий устрій територіальний Церкви. Так з'явилась Тернопільська, Зборівська, Самбірсько-Дрогобицька та Коломийсько-Чернівецька єпархія. Також Києво-Вишгородський екзархат отримав окремий статус³⁰.

Починаючи із листопада 2000 року юрисдикція Глави Української Греко-Католицької Церкви та синоду єпископів поширилась на території всієї України. У серпні 2005 оголошено про перенесення осідку Глави Української Греко-Католицької Церкви зі Львова до Києва. Починаючи з цього дня Главу Церкви іменовано титулом Верховний Архієпископ Києво-Галицький. В Києві розпочалось будівництво Патріаршого Собору Воскресіння Христового – головного осередку усіх християн в Україні. І сьогодні керівництво Церквою в ньому здійснює Блаженніший Святослав (Шевчук)³¹.

Одним з пріоритетних напрямків у розвитку Церкви є її наукова та освітня діяльність. Її метою було налаштування виховного та освітнього процесу так, щоб він охоплював усі ланки, починаючи від дошкільця до університетського рівня. Тому найбільша увага приділялася створенню, відновленню та розбудові християнських дитячих садочків. Перший такий садочок почав працювати у Львові при монастирі Сестер Студійського Уставу у 1995 році. Почали відновлюватись навчальні заклади християнського спрямування, зокрема Львівська Богословська Академія у 1994 році, в якій почали діяти Інститут історії Церкви, Інститут Родини та подружнього життя, Катехитично-педагогічний інститут, діяльність яких була спрямована на навчальну, науково-дослідницьку та видавничу роботу³².

³⁰ Іськів. *За духовну свободу*, 95.

³¹ Іськів. *За духовну свободу*, 96.

³² Недавня О. *Сучасний розвиток УГКЦ: стан*// risu.org.ua (21.02.2011)// https://risu.ua/suchasniy-rozvitok-ugkc-stan_n45153.

Разом із розбудовою освітнього процесу набувало поширення відновлення та розбудова чернечих згромаджень, які в міру діяльності своїх згромаджень здійснювали також виховну роботу. Серед чоловічих згромаджень це редемптористи, василіяни, студити, а також жіночі згромадження сестер чину св. Василя Великого, св. Йосифа, св. Віктрія, Пресвятої Родини, сестри служебниці та інші. Кожне згромадження мало спільне завдання – місійну діяльність, хоча деякі згромадження мали окремі завдання: хтось опікувався хворими, працюючи у лікарнях, інші працювали з дітьми-сиротами, ще інші здійснювали катехитичне служіння³³.

На сьогоднішній день практично в кожній парафії Української Греко-Католицької Церкви діють недільні катехитичні школи, в яких здійснюють свою діяльність зокрема не тільки сестри-монахині, але і миряни – спеціально підготовлені вчителі катехити. Відновлюються уроки християнської етики в школах. На сьогодні це питання є дуже актуальним. Завдання батьків полягає у допомозі покликаним особам у служінні, що стосується християнського виховання дітей.

На теренах України, особливо на заході, з відродженням Української Греко-Католицької Церкви починається створення та відновлення різних молодіжних організацій, зокрема «Пласту», яка ставила за мету патріотичне виховання молоді на засадах християнської моралі. Завдяки підтримці різноманітних благодійних організацій та небайдужих осіб створюються пластові групи у різних містах України, але найбільший пластовий осередок із затвердженим Статутом був у Львові. Проголошення незалежності України стало початком ширшого розвитку «Пласту». Започатковуються літні табори, офіційні вишколи виховників, затверджують офіційну назву «Пласт – Українська Скаутська Організація». Станом на сьогодні «Пласт» налічує більше ніж 12000 членів³⁴.

³³ Колодний А.- Яроцький П. *Історія релігії в Україні. Навчальний посібник*, Київ 1999, 663.

³⁴ з Підручної Книжечки Пластуна і Пластунки (Видання ГПБ, 1990)

https://www.plast.ca/montreal/Plast_Montreal/Istoria_Plastu.html.

«Українська молодь - Христові» одна з всеукраїнських християнських молодіжних організацій, яка сягає корінням та традиціями у 30-ті роки ХХ століття, де на той час існували молодіжні рухи під керівництвом та опікою Митрополита Андрея Шептицького. Головним завданням УМХ є об'єднувати християнську молодь, допомагати у пізнанні християнських цінностей, плекати національну культуру, поширювати серед молоді християнський спосіб життя, відроджувати давні традиції, виховувати молодь, яка буде готовою працювати для добра Церкви та українського народу. Перша молодіжна організація «Українська молодь – Христові» була створена у Львові у 1990 році, а на сьогоднішній день поширена по всій Україні³⁵.

Всеукраїнське православне молодіжне братство "Спілка православної молоді України в ім'я преподобного Нестора Літописця" - організація, діяльність якої проявляється у вирішенні проблем Церкви у суспільстві, а саме роль православних братств у житті молоді, забезпечення коштами різних поїздок, організація вертепів, літніх таборів. Найбільш ефективною є співпраця студентів як світських так і духовних закладів для створення різних спільних культурних програм³⁶.

Метою діяльності Київського молодіжного православного братства св. Бориса та Гліба було популяризація християнського життя в молодіжному середовищі, духовний розвиток, катехизація, участь у літургійному житті Церкви та різноманітних християнських спільнотах. Діяльність братства була дуже широкою і включала різні сфери життя молоді: недільні школи, духовні бесіди, створення інтернет-сторінок, інтернет-видання та організація спільного святкування різноманітних релігійних свят³⁷.

Ще одна організація, яка мала на меті поширення християнських засад – це «Спілка молодих християн України». Її діяльність спрямовувалась на відродження в молодіжному середовищі духовно-моральних та християнських

³⁵ Українська молодь — Христові // <http://www.laityugcc.org.ua/mirjanski-organizaciji-ugkc/articles/ukrajinska-molod-xristovi.html>.

³⁶ Лісовець О. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*. Київ: Академія 2011, 117.

³⁷ Лісовець. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*. 118.

цінностей, а також поширення інформації про запобігання соціальним проблемам, таким як ВІЛ/СНІД, наркотики, алкоголізм, аборти, і подання шляхів їх вирішення. Завдяки підтримці небайдужих молодих християн у багатьох областях існують молодіжні та підліткові клуби³⁸.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що хоч Українська Греко-Католицька Церква перебувала в підпіллі майже півстоліття, вона не втратила своєї ідентичності. Боротьба, яка тривала в часі її відродження та легалізації, заклала початок нової історії Церкви. Процес виходу з підпілля був складним, але таким очікуваним для всіх людей, які залишились вірними УГКЦ. Разом із відродженням Церкви поступово почало відроджуватись і християнське виховання. Створювались різноманітні заклади християнського спрямування, основним завданням яких було виховання дітей на основі духовних та моральних цінностей.

³⁸ Лісовець. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*. 119.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ — ПОЧАТОК ХХІ ст.)

У розділі розглянуто важливість християнських цінностей для формування особистості дитини, вплив батьків у прищепленні християнських цінностей. Проаналізовано зміст християнського виховання дітей дошкільного віку. У першу чергу розкрито фізіологічні, психологічні та вікові особливості дітей дошкільного віку, без яких неможливо проаналізувати виховний процес. Розглянуто цінність впливу на формування особистості дошкільнят засобами діяльності християнських дошкільних закладів.

2.1. Християнські цінності як основа формування особистості дитини

Упродовж багатьох тисячоліть збереглися ті звичаї та традиції, які є основним надбанням кожного народу, кожної нації. Традиції та духовно-культурна спадщина - це те, що виділяє та об'єднує народ в єдину націю¹.

Цінності – це ті речі, які є важливими для кожної людини. Їх прийняття і застосування допоможе людині зреалізуватись як особистість.

Християнські цінності посідають найвище місце серед усіх цінностей людини, які допомагають досягти їй святості. Християнство виявило людям шкалу цінностей², яка має лежати в основі виховання, а саме:

- цінність людського життя;
- цінність внутрішньої свободи;
- цінність вільного вибору;
- рівність усіх людей.

¹ Фіцула М. *Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти*. Київ: Академія 2000, 125.

² Марко В. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї*. // <http://oaji.net/articles/2014/690-1395921424.pdf>.

І. Огієнко надає християнським цінностям першочергову роль. Він вважає, що християнські цінності згуртовують людей, займають важливе місце у традиціях та культурі, зосереджуються в релігії, яка виступає осередком збереження моральності людства³.

Сьогодні багато педагогів акцентують увагу на християнських цінностях, зокрема Марко В., Пирог Г., Полухтович Т., Гавель О. Як показує практика минулих років, в житті українців християнські цінності посідали важливе місце. Український народ завжди вирізнявся з поміж інших націй високою релігійністю, що дало змогу створити міцний фундамент духовності. Церква, яка стала основним осередком духовності та культури, дбала про духовний провід свого народу, виховання у молоді поваги до старших, плекання патріотизму. Г. Ващенко акцентував увагу на тому, що основними рисами вияву християнства у українців були такі чесноти, як побожність, щирість, стриманість, повага до старших, скромність, тим самим як лицемірство, пияцтво, гордість та інші вади суспільства засуджувались⁴.

Біблія подає в трьох ключових аспектах зміст християнських цінностей, а саме:

- християнські чесноти;
- плоди дарів Святого Духа;
- Божі заповіді.

У сучасному світі християнські цінності, що базуються на цих аспектах мали б посідати перше місце та стати дороговказом та порадином у різноманітних життєвих ситуаціях⁵. Наші батьки підтримували багато цінностей, які в сучасному суспільстві, втрачають актуальність. Однак теперішнє покоління також потребує певного скерування, як навчитися гідно жити в сучасному світі.

³ Марко. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї*

⁴ Ващенко Г. *Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків*. Полтава: Полтавський вісник 1994, 87.

⁵ Чучалін О. *Християнські цінності української родини: традиції і сучасність*// https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3640/1/ukrainian_roduna.pdf

Прищеплення цінностей завжди було завданням не з легких. І перед сьогоднішнім поколінням батьків стоїть надзвичайно складне завдання. Сучасне суспільство закидає нам цінності, які постійно і швидко змінюються. На сьогодні є різні культури, цінності яких є іноді прямо протилежними. Діти інколи пізнають цінності, які не властиві тим, які плекають їх батьки⁶.

Однак ті цінності, які попередні покоління використовували у вихованні дітей (відповідальність, дисципліна, послух) і які дійшли і до нас, не завжди мають для теперішніх батьків вагоме значення. Дуже часто вони виступають чимось негативним. Якщо раніше Церква, родина, школа та держава мали авторитет у визначенні системи цінностей, то в сьогоднішньому світі цей авторитет є втраченим. Першочерговим завданням є спроба відновити довіру до цих інституцій. Суспільство з часом стає більш вільнішим і толерантнішим, однак такий підхід не завжди виправдовує себе. Якщо колись були певні правила та цінності, то сьогодні ми мусимо самі вибирати, що є для нас добрим чи поганим, на що ми повинні орієнтуватись, а що відкинути. На даному етапі формування цінностей у вихованні дитини ключова роль лежить на батьках, адже вони повинні вирішити, які цінності вони будуть передавати: ті, що передали їм батьки, чи можливо ті, які подає сучасний світ⁷.

Незважаючи на те, що система цінностей у сучасному суспільстві стрімко змінюється, деякі з них не втратили свого значення з плином часу, але навпаки набули вагомого розвитку. Такими цінностями залишаються хоробрість, чесність, співчуття, відповідальність, вдячність, справедливість, стриманість.

Система виховання у сучасному суспільстві намагається повернути давні пріоритети. Цікавим є бачення християнських цінностей в основі виховання на прикладі зарубіжних країн, зокрема Німеччини Інститут демоскопії⁸ міста Аленсбаха, заснований в 1947 році. На даний час є одним з найпрестижніших центрів в Німеччині за визначенням громадської думки.

⁶ Пігін Г. *Як передавати дитині цінності*. Львів 2014, 7.

⁷ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 8.

⁸ Демоскопія (грец. *demos* — народ і *skopeo* — дивлюсь) — галузь прикладної соціології, яка займається вивченням громадської думки з використанням методу опитування та її репрезентацією як статистичної сукупності думок опитаних індивідів.

Протягом тривалого часу інститут постійно проводить опитування щодо методів виховання і порівнює результати опитувань.

Порівняння результатів охоплює 1992-2003 роки. Відповідно до цих досліджень, на першому плані залишаються дві чесноти, які батьки намагалися і намагаються прищепити дітям – ввічливість та слухняність. 1992 року цього бажали 73% батьків, а 2003-го – уже 87%. Також 2003 року зріс відсоток батьків, які прагнуть, щоб їхні діти старанно та совісно працювали (80%). Толерантність до людей з відмінним світосприйняттям важливіша для сучасних батьків (79%), ніж самоствердження (73%, а 1992 року такий вибір зробили лише 61% респондентів). Нинішнє суспільство також віддає перевагу ощадливості (1992 року – 59%, 2003-го – 72%), бажанню постійно розширювати кругозір, шукати справжніх друзів, а також здоровому способу життя⁹.

Важливим є донести до дитини, що моральна поведінка та цінності є необхідними складовими їхнього щасливого життя. Як показує вище згадане дослідження, респонденти переконані, що їхні діти повинні вирости свідомими, розсудливими та співчутливими, повинні мати власні переконання і не піддаватися впливу суспільства. Стаючи щораз старшими, просуваючись по кар'єрній драбині, повинні уникати правила «йти по головах». Також вони повинні завжди відстоювати свої принципи, поважати думку інших, не боятися приймати важливі рішення¹⁰.

У процесі виховання дітей батькам необхідно скористатись біблійним принципом, в основі якого лежить любов, як найвищий вияв довіри. І. Огієнко виділяє основні засоби виховання¹¹, згідно з якими відповідальність за християнське виховання лежить на батьках, які повинні докладати максимум зусиль для виконання поставлених перед ними завдань, а саме:

- прищепити дітям основи віри, навчити молитви та правдивої любові до Бога;
- виховувати у християнських чеснотах, допомогти зрозуміти та пояснити важливість їх дотримання, зростання у національному дусі;
- допомогти дітям у переході до самостійного життя;

⁹ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 8-9.

¹⁰ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 9.

¹¹ Лохвицька Л. *Ідея національного виховання дітей* І. Огієнка. // <http://studentam.net.ua/content/view/7909/97/>.

- розвивати у дітей критичне мислення, вміння аналізувати різні події, робити висновки та не боятись брати відповідальність за свої вчинки;
- прищеплювати почуття правдивості, знання історії рідного народу;
- плекати звичаї та традиції нашого народу, виховувати засобами фольклору; виховне значення має побут;
- розвивати почуття любові до свого народу, до Батьківщини.
- виховувати працьовитість та послух.

Сучасні батьки в теперішньому суспільстві стараються прививати власним дітям християнські цінності, базуючись на тому, що є добрим чи поганим, намагаються вкласти у виховання всі свої здібності. Позитивним є те, що в теперішній системі виховання відсутні такі методи, як примус та фізичне покарання, що часто породжувало насилля над дітьми, та яке заборонене Законом України «Про охорону дитинства», а саме:

Стаття 10. Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини¹².

Залишився в минулому час, коли дитина беззаперечно мала виконувати те, що від неї вимагали дорослі. Більшість дітей виховуються в сім'ях, де панує демократія. Дітям дозволено все: вони можуть запитувати, сперечатись, виявляти власну думку та бажання, бути учасниками розмови дорослих, однак така поблажливість до дітей є водночас і проблемою для багатьох родин. Найчастіше батьки потрапляють у пастку дитини майже непомітно і чимраз далі є важко вирватися з цього замкнутого кола. Часто виникає безнадія та розчарування, інколи злість на дитину. Деякі батьки не усвідомлюють важливості проблеми, а дитина маючи усе, стає «маленьким тираном» у сім'ї¹³. У таких випадках потрібно прикладати дуже багато зусиль, щоб виправити

¹² Закон України "Про охорону дитинства" від 08.06.2013 // Відомості Верховної Ради України // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

¹³ Райман Г. *Потреби чи забаганки? Що дозволяти і чого не дозволяти дітям?* Львів 2012, 5-6.

ситуацію. Межі та правила – це головна річ, якої потребують малюки. Батькам необхідно контролювати власну поведінку і стежити, щоб вона відповідала тим принципам та вимогам, які вони ставлять перед дітьми. І батьки, і діти повинні в житті керуватися цінностями. Це не завжди є легко і часто викликає спротив. Якщо батьки хочуть виховати своїх дітей згідно з християнськими цінностями, то, в першу чергу, вони самі повинні їх наслідувати¹⁴.

Як показує практика, найкращим та найефективнішим передаванням цінностей є власний приклад, який діти наслідують підсвідомо. Виховувати дітей потрібно в доброзичливій атмосфері, де панує любов та довіра. Це не є легким завданням. Більшість батьків не мають такого досвіду. Їх виховання базувалось на каральних методах. Тож важливим у вихованні є бажання батьків вчитися майстерності виховання в любові – такого непростого, але водночас цікавого процесу, який в кінцевому результаті принесе добрі плоди¹⁵.

Цінності завжди були актуальними в різні періоди історії. Хоч Церква перебуваючи в підпіллі намагалася всіляко зберегти християнські чесноти, однак в роки переслідувань християн їхня актуальність нівелюється. Важливим викликом, яке має стояти перед сучасним суспільством, є збереження та плекання християнських цінностей, особливо у житті дітей дошкільного віку.

2.2. Зміст християнського виховання дітей дошкільного віку

Виховання – це процес, який потребує постійної праці на тим, щоб допомогти дитині пізнавати цей світ, розвивати свої здібності, намагатися ставати кращими. Як зазначав Я. Корчак: «Виховання дитини — це не втішна розвага, а завдання, яке вимагає капіталовкладень — важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато, багато думок»¹⁶.

¹⁴ Райман. *Потреби чи забаганки?*, 151.

¹⁵ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 10.

¹⁶ Омеляненко. *Педагогіка родинного виховання*, 24.

Християнське виховання – це процес виховання, який базується на засадах християнських цінностей. Батьки у процесі виховання повинні навчити дітей бути чуйними, співчутливими, відкритими до потреб інших людей¹⁷.

Виховний процес є складним мистецтвом, в якому певні дороговкази були б доречними. Дуже часто ми заглиблюємося у виховний процес, хоча не завжди підготовані до цього. Кожна дитина – це не є випадковість, а чіткий Божий план. Коли Бог довіряє нам дитину, Він запрошує нас до співпраці. Створивши кожного з нас на свій образ і подобу, Він прагне, щоб кожен, використовуючи свої знання та вміння, зміг виконати покладену на нього місію¹⁸.

Щоб краще зрозуміти виховний процес, розглянемо фізіологічні, психологічні та вікові особливості дошкільнят.

Дошкільнє дитинство – найбільш унікальний період, який вирізняється швидкими змінами у психологічному, соціальному, емоційному та фізичному розвитку, а також період, коли закладаються основи усього подальшого життя людини. Як досліджував у своїй праці Г. Петренко: «Фізичний розвиток – це комплекс морфофункціональних ознак, які характеризують віковий рівень біологічного розвитку дитини»¹⁹. Фізичний розвиток дошкільнят є одним із основних показників здоров'я дітей, на який певним чином впливають харчування, режим дня та різноманітні фізичні вправи. Працюючи з дітьми, необхідно враховувати те, що фізичний розвиток напряму впливає на розвиток та функціонування всіх органів та систем організму. Однією з перших дозріває рухова сенсорна система.

«У 5–7 років спостерігається збільшення швидкості росту тіла в довжину (так званий «напівзростовий стрибок»), причому кінцівки в цей час ростуть швидше, ніж тулуб. М'язи в дітей ростуть повільно й за перші 6–7 років життя їх маса збільшується лише на 4–5 %»²⁰. У дошкільному віці формуються м'язові волокна, значно збільшується сила та швидкість рухів. У віці 5-6 років

¹⁷ Рік захисту духовного світу дитини // Патріарша Катехитична комісія УГКЦ, Львів 2006, 10.

¹⁸ Понсар Х. *Віра в родині*. Львів: Свічадо 2011, 15.

¹⁹ Петренко Г. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць* № 4 (32), 2015 // http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2015_4_26.

²⁰ Коляденко Г. *Анатомія людини: підручник*. Київ, 139.

формується координаційні здібності, які допомагають підготуватись до письма. Надмірні та неконтрольовані фізичні навантаження можуть призвести до пошкодження опорно-рухового апарату. У цей віковий період розвивається система дихання, яке стає грудним. Особливо обережно потрібно навантажувати голосові зв'язки: спів, розповідання віршів, повинно бути не більше 5 хвилин. Розвивається органи зору: діти вчаться розрізняти основні кольори. Тут потрібне відповідне освітлення, постава дитини при роботі з зображеннями, при малюванні²¹.

У шестирічному віці відбуваються зміни у формуванні нервової системи, розвиваються функції мозку. Нервова система дошкільнят в цей період дуже вразлива, тому необхідно в процесі занять чергувати фізичні навантаження та спокійні ігри.

Фізичне виховання в дошкільних закладах має базуватись на знанні анатомічних та фізіологічних особливостей дітей дошкільного віку, завдяки якому буде можливим створити необхідні умови для успішного та гармонійного розвитку дошкільнят.

Дошкільним віком вважають вік від 4 до 7 років. Особливим є те, що формується соціальна ситуація розвитку, головною діяльністю дитини стає гра, здійснюється інтелектуальний розвиток дитини, який має на меті підготувати до школи. Соціальна ситуація розвитку характеризується такими складовими²²:

- у дитини з'являються елементарні обов'язки (прибрати іграшки, витерти пил, полити квіти та ін.);
- спільні дії з дорослими поступово замінюються самостійним виконанням завдань даних дорослими;
- систематичне навчання;
- розширюється коло спілкування з однолітками (дитячий садочок, різноманітні гуртки);

²¹ Комісія у справах катехизації при Патріаршій курії УГКЦ. Катехитично - педагогічний Інститут УКУ. *Я – Божа Дитина*. Львів 2006, 7.

²² Видра О. *Вікова та педагогічна психологія*. Київ 2019 // https://pidru4niki.com/15970122/psihologiya/psihologichna_harakteristika_doshkilnogo_viku.

- інтерес до світу дорослих;
- сюжетно – рольова гра (дитина діє, як дорослий).

У психіці дитини протягом дошкільного віку стаються різноманітні позитивні процеси, а саме:

- розвивається творча діяльність;
- розвивається внутрішнє мовлення як засіб мислення;
- дитина починає розрізняти, що є добре, а що зле;
- дитина усвідомлює правила та норми;
- відбувається формування дитячого світогляду²³.

Завдання батьків - бути терплячими та уважними, щоб прищепити малюку добру і чесну поведінку, тим самим зважаючи на вік та рівень розвитку. І в кінцевому результаті мета буде досягнута тоді, коли дитина, зробивши вибір і переконавшись у його правильності, коли стане дорослою, зможе вибирати добро та справедливість вже без батьківської допомоги²⁴.

Віковими особливостями дошкільнят є те, що у віці 3–4 роки дитина може проявляти співчуття до інших, але їй важко усвідомити те, що можна поділитися чимось своїм з іншими. Проблема полягає в тому, що інколи батьки примусом намагаються добитись щедрості дитини, чого не варто робити. Діти у цьому віці можуть говорити неправду, при цьому це відбувається несвідомо – у дітей дуже розвинута уява та фантазія²⁵.

Даний вік характеризується також певним моральним досвідом. Діти бачать певні правила, які існують в їхніх сім'ях та всіляко намагаються їх дотримуватись. Вони чітко розуміють, коли потрібно сказати «дякую» чи «будь-ласка», що не можна вживати поганих слів, однак реакція людей на їх вислови часто спонукає порушити заборону. З однолітками їхня поведінка трохи змінюється. Вони поступово вчаться жити у суспільстві, вислуховувати інших, допомагати. Уявлення про світ у дошкільнят дуже відрізняється від уявлення дорослих. Діти дошкільного віку ще є сконцентрованими на своєму

²³ Видра. *Вікова та педагогічна психологія*.

²⁴ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 19.

²⁵ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 25.

«Я», проте вони вже розуміють поняття «несправедливо» чи «погано» та починають застосовувати ці поняття до інших. Феноменом дошкільнят є їхнє ставлення до власності. Діти цього віку знають і розуміють, що не можна просто взяти будь-яку річ в магазині. Але часто вони живуть за принципом «все, що мені подобається – моє»²⁶. Завдання батьків полягає у тому, щоб пояснити дитині суть власності та навчити повертати іншим дітям те, що їм належить.

Виховання – це щось набагато більше, ніж освіта. Це не тільки розвиток розуму, але і формування цілісної людини, її серця та характеру. Це передавання з покоління в покоління цінностей, які допомагають наповнювати життя змістом. Добрі батьки повинні завжди пам'ятати про те, що кінцева мета християнського виховання є не на цьому світі, а у вічності з Богом. Цієї мети людина досягає лише з Христом, який є найпершим вихователем²⁷.

Виховання дитини – це духовний процес, в якому необхідно правильно визначити мету та завдання його виконання. Різні методи пропонують різні науки, такі як аскетика, літургіка. Наука про християнське виховання дітей теж має свої методи, які в подальшому проаналізуємо.

Внутрішній світ батьків є ключовим виховним фактором. Це твердження чітко сформулювала педагог Куломзіна С.: «основне, що передається дітям, - це ієрархія цінностей у душах батьків. Заохочення і покарання, крики та найтонші педагогічні прийоми мають значно менший вплив за ієрархію цінностей»²⁸. Беруться до уваги моральні цінності, те, чим живуть батьки, в якій атмосфері виховуються діти. Важливо звернути увагу і на особистий приклад, але його дія повинна підсилюватися цінностями і християнськими засадами. Так комплексно вибудовуються ідеї, конкретні дії та заходи, спрямовані на виховання. До глибини серця діти будуть сприймати цінності тільки в тому випадку, коли в серці батьків та інших дорослих пануватиме заповідь: «Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе з землі Єгипетської, з дому

²⁶ Пігін, *Як передавати дитині цінності*, 26 – 27.

²⁷ Стімплє о.Й. *Буквар католицької сім'ї*. Жовква 2018, 64 – 65.

²⁸ Шполянський о. М. *Християнське виховання дітей у сучасному світі*. Львів 2010, 9.

неволі. Нехай не буде в тебе інших богів, крім мене» (Вих.20,2-3). Одне зі складних, але надзвичайно важливих завдань для батьків – робити кроки та зростати у любові на шляху до Бога, тим самим заохочуючи до цього дітей. Гаслом доброго християнського вихователя мають стати взяті за основу слова Серафима Саровського²⁹: «осягни дух мирний, і навколо тебе спасуться тисячі»³⁰.

Отець Михаїл Шполянський вважає, що важливим завданням в процесі виховання є допомогти дитині сформувати чіткі межі добра та зла. Дитина по своїй природі не здатна сама розрізняти, що є добром, а що злом, на відміну від дорослих, які в міру релігійного виховання розуміють, що зло завжди обертається злом, а добро винагороджується, завдяки йому у душі панує мир. Завдання батьків полягає в тому, аби дитина це відчула. Діти сприймають речі так як є: вдалося крадькома з'їсти плитку шоколаду попри заборону – стало приємно, бо смачно – отже, це добре, не вдалося поцупити з гаманця монетки – погано, бо не вийшло купити морозиво – значить, це зло. У таких випадках потрібно якнайшвидше, орієнтуючись на вік дитини, за допомогою заохочення, контролю та інколи покарання пояснити дитині відмінність між добром і злом.³¹

У виховному процесі слід враховувати також те, що діти сприймають лише ту кількість інформації, яку можуть прийняти. Це походить із індивідуальних особливостей дітей, а також їх довірливості та відкритості на сприйняття інформації. Якщо ми будемо намагатися донести дитині інформацію поза межею її сприйняття, це буде розцінюватися як примус і не дасть бажаного результату. Важливим фактором у процесі виховання дитини є її довір'я до батьків, катехитів, особи вихователя. Досягти цього можна лише виправдавши

²⁹ Серафим Саровський (Прохір Мошнин, 19 липня 1758, Курськ – 2 січня 1833) – один з найшановніших православних святих, чудотворець.

³⁰ Шполянський. *Християнське виховання дітей у сучасному світі*, 11.

³¹ Шполянський. *Християнське виховання дітей у сучасному світі*, 12.

довір'я дитини, адже часто буває так, що діти випробовують дорослих в різних речах. І тут потрібно покладатись на терпеливість, любов та молитву³².

У суспільстві побутує думка, що релігійні поняття перевищують інтелектуальні можливості дошкільнят, тому християнське виховання потрібно залишити на майбутнє, коли дитина повністю розвине всі свої здібності. Варто зазначити, що релігійні основи, хоч і є достатньо глибокими, та в порівнянні з математичними, природничими вміннями та розвитком мови не вирізняються надмірною складністю, хоча останнім батьки приділяють багато часу та уваги дитини вже змалечку. Діти в п'ятирічному віці проявляють свої таланти максимально, тому батьки не повинні пропустити момент зацікавлення дитини пізнанням Бога³³.

Християнське виховання - це справа не тільки розуму. Часто навіть дорослі не завжди до кінця розуміють деякі релігійні істини. Релігія є справою серця, як подібно і любов, яка є доступною дітям. Христос казав: «Пустіть діток до Мене приходити і не бороніть їм, бо таких Царство Боже! Поправді кажу вам: хто Божого Царства не прийме, немов те дитя, той у нього не ввійде» (Мр. 10,14-15).

Марія Монтесорі, акцентуючи увагу на важливості християнського виховання, говорила: «Дитина матиме таке уявлення Бога, яке подадуть їй батьки та вчителі. Від них достоту залежить духовне обличчя дитини. Ось чому батьки та вчителі повинні бути людьми глибокої віри...»³⁴.

Батьки є запорукою християнського виховання дітей. Їхня місія полягає у тому, щоб завжди старатися просто і доступно прищеплювати дитині любов до Бога, акцентуючи увагу на важливості християнських цінностей. Допомогти батькам у християнському вихованні дітей дошкільного віку покликані заклади дошкільної освіти, а саме «захоронки», виховний процес яких базується на плеканні духовних та моральних цінностей.

³² Шполянський. *Християнське виховання дітей у сучасному світі*, 17.

³³ *Я – Божя Дитина*. 10.

³⁴ *Я – Божя Дитина*. 10.

У виховному процесі необхідно звертати увагу на всі без винятку особливості дитини: фізичні, розумові, психологічні. Маючи усвідомлення про ці особливості, можна правильно будувати виховний процес, впроваджуючи християнські цінності у виховання дитини.

2.3. Діяльність захоронок на теренах України, як один з ключових суб'єктів християнського виховання

«У 1893 р. сталася знакова для Галичини подія – у селі Жужелі (тепер Жужеляни) на Сокальщині в приміщенні монастиря Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії коштом о. Кирила Селецького відкрито першу українську захоронку³⁵ (на зразок сучасного дитячого садка)»³⁶. Невеличке приміщення було переобладнане для навчання, де перебувало близько 50 дітей під опікою сестри Арсенії Гордашевської, яка була рідною сестрою блаженної Йосафати Гордашевської. Сестра Арсенія навчала дітей пісень, рухливих ігор і забав та прищеплювала любов до Бога. Це викликало зацікавлення серед громад і, як наслідок, у містах та селах почали створюватись виховні дошкільні заклади.

Основним чинником появи в Галичині закладів виховання дошкільнят стало піднесення національності та активізація жіночого емансипаційного руху. Дуже гостро назрівала проблема ополячення українських дітей в польських дошкільних закладах. Однією з перших цією проблемою перейнялася письменниця і громадська діячка Наталія Кобринська, яка разом із Марією Грушевською стали ініціаторами створення у Львові у 1900 році товариства «Руська охоронка», яке з 1901 року було перейменоване на «Українська захоронка», одним із основних завдань якого було дбати про найбільш найбільш необхідних та занедбаних дітей. Тут діти одержували сніданок та обід, а найбільш необхідні - необхідний одяг. Матеріальне забезпечення захоронки

³⁵ *Захоронка (пол. Ochronka)* — назва дитячих навчально-виховних установ у Галичині, на Буковині, Закарпатті.

³⁶ Воробкало Д. *Захоронки, огороذجі, світлиці й півоселі, або з історії дошкілья в Галичині*. 10.09.2016. // <https://photo-lviv.in.ua/zahoronky-ohorodtsi-svitlytsi-j-pivoseli-abo-z-istoriji-doshkillya-v-halychyni/>

здійснювалось завдяки по жертвам небайдужих людей. Завдяки добрим ініціативам відкривалися захоронки в передмістях Львова, і щораз більше дітей їх відвідувало³⁷.

Захоронки, які провадили Сестри Служебниці, керувались педагогічним підходом Фрідріха Фрабеля, який був засновником дитячих садочків Німеччини. Основним принципом, покладеним у основу його підходу було виховання дітей всебічно, прищеплюючи тягу до прекрасного, через працю, дидактичні ігри і християнське виховання. У той же час у Львові починають діяти так звані «фребелевські огородці» - дитячі садочки з підготовки до школи для дітей із заможних сімей. Однак вони не вирізнялися чисельністю в порівнянні з «Українськими захоронками». Діти у захоронках були різного віку, через те формували відповідні вікові групи. Розмовною у захоронках була тільки українська мова. Сестри займалися з дітьми, навчаючи їх основ християнської віри, моральних чеснот, письма, підготовки до школи, вміння перебувати в колективі. Уже в той час у процесі підготовки до школи сестрами застосовувалась методика Марії Монтессорі³⁸.

Незважаючи на тиск з боку держави на українську культуру та національні традиції, саме захоронки відігравали надзвичайно важливу роль у збереженні тих християнських та моральних цінностей, які передаються з покоління в покоління.

Майже одночасно із відродженням Української Греко-Католицької Церкви в Україні активно починають відновлювати свою діяльність чернечі згромадження, в основі діяльності яких було і залишається виховання дошкільнят на засадах християнських цінностей.

На сьогоднішній день в Україні діє декілька дошкільних закладів³⁹ християнського спрямування:

- захоронка святого Йосифа, м. Стрий;

³⁷ Воробкало. *Захоронки, огородці, світлиці й півоселі, або з історії дошкілья в Галичині.*

³⁸ Воробкало. *Захоронки, огородці, світлиці й півоселі, або з історії дошкілья в Галичині.*

³⁹ Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ. *Заклади.* // <https://www.edu-ugcc.org.ua/navchalno-vyhovni-institutsiji-uhkts/zaklady/>.

- благодійний греко-католицький дошкільний навчальний заклад «Ангелятко», м. Дрогобич;
- дитячий садочок ім. отця Кирила Селецького, с. Потеличі, Львівська область;
- благодійний греко-католицький дитячий садок «Назарет», с. Королево, Закарпатська область;
- захоронка преподобної Йосафати Гордашевської, м. Червоноград;
- дошкільний заклад «Дзвіночок», Старий Самбір;
- захоронка «Сяйво», Яворів.

Сьогодні, коли наше суспільство переживає моральну, духовну та економічну кризу, виховання підростаючого покоління є пріоритетним напрямком у виховному процесі в цілому.

Сестри Службниці намагаються відновити виховну та навчальну працю саме з дошкільнятами, яка була втраченою в часи переслідувань та гонінь церкви. Сестри були першими на Західній Україні, які почали організовувати захоронки для дітей. З 2004 року вони розпочинають працю в захоронці в Червонограді⁴⁰, яка діє до сьогодні, а в 2008 на прохання отців-парохів відновлюється захоронка ім. Св. Йосифа у Стрию⁴¹, під керівництвом сестри Миколаї Турянської, Службниці Непорочної Діви Марії. Спочатку вона діяла на території монастиря сестер, в окремому невеличкому приміщенні, а з 2018 року розпочалося будівництво⁴², яке має на меті розширити діяльність захоронки, адже на початку там виховувалось близько 20 дітей різного віку. Новий проект передбачає створення трьох повноцінних груп та залучення інклюзивних груп. Заклади такого типу набувають популярності, що породжує великий попит та велику кількість батьків, які б хотіли віддати своїх дітей на виховання сестрам.

⁴⁰ Див.: Додаток 4, ст..65.

⁴¹ Див.: Додаток 5, ст..66.

⁴² Див.: Додаток 6, ст..67.

У Старому Самборі сьогодні діє дошкільний заклад «Дзвіночок», який в довоєнний період, починаючи з 1914 діяв як захоронка⁴³, нею опікувались Сестри Служебниці. Тут налічувалось близько 40 – 50 дітей дошкільного віку. Сестри використовували різні напрями виховання: релігійний, моральний, національний, культурний, інтелектуальний, фізичний, навчали дітей через молитву, участь у Літургії, через зацікавлення дітей, любов до прекрасного, спілкування з товаришами, прищеплення моральних цінностей, плекання любові до України, фізичний розвиток, рухливі ігри. Сестри завжди брали участь у всіх заходах разом з дітьми, що надихало і викликало довіру⁴⁴. Традиції та виховні ідеї, які були запроваджені Сестрами Служебницями і надалі підтримуються та використовуються у роботі «Дзвіночка».

Дитячий садочок ім. отця Кирила Селецького, який діє у с. Потеличі є дошкільним закладом християнського спрямування. У довоєнні часи тут була захоронка, якою опікувались сестри згромадження Святого Йосифа, однак у 70-х роках будь-яка виховна діяльність, а особливо християнська була під забороною радянської влади. У 1986 році почалась будова державного садочку. У часи незалежної України дану будівлю, яка перебувала в недобудованому стані, громада села передала сестрам. Завдяки добротинцям сестри змогли не тільки добудувати дане приміщення, а й відкрити в одному корпусі будинок сімейного типу, в якому виховується семеро дівчат, а в іншому дитячий садочок, який відвідує близько 26 дошкільнят⁴⁵.

Благодійний греко-католицький дитячий садок «Ангелятко» - єдиний у Дрогобичі дошкільний заклад християнського спрямування, який був відкритий у вересні 2007 року. До війни тут діяла захоронка, в якій у процес виховання дітей були задіяні римо-католицькі сестри-монахині, а в радянський період діяв державний садочок. Після проголошення незалежності України,

⁴³ Див.: Додаток 7, ст..68.

⁴⁴ Ярема Ю. *Дитячий садок у Старому Самборі – 100 років діяльності*. (08.12.2014)
<http://starosambir.net.ua/4907/>

⁴⁵ Сокальсько-Жовківська Єпархія. *У селі Потелич відкрито дитячий садок під проводом сестер св.Йосифа. с. Рафаїла*. // <https://www.sokaleparchy.org.ua/index.php/2009-06-04-11-42-55/1-2009-06-29-22-19-48/472-potelych-sadok>.

стараннями парафіян цей будинок передали в єпархію. Беручи до уваги брак місць у державних садочках та важливість християнського виховання з раннього віку, згромадження сестер св. обручника Йосифа та парафія св. Трійці заснували благодійний греко-католицький дитячий садок⁴⁶.

Дошкільний заклад такого типу є не тільки у Дрогобичі. На Закарпатті у місті Королево також є благодійний греко-католицький садочок «Назарет». Заснований він у вересні 2001 року отцем Іваном Ісайовичем, який завжди дбає про матеріальний і духовний стан закладу. Виховання дітей тут здійснюють сестри згромадження св. обручника Йосифа, опираючись на багатолітній досвід та християнські цінності.

У лютому 2017 року починає свою діяльність наймолодший дошкільний заклад християнського спрямування в Україні - захоронка «Сяйво»⁴⁷, створена при монастирі сестер василіянок у м. Яворів. Її відвідують близько 20 дітей дошкільного віку. Сестри Василіянки займаються з дітьми, дбаючи про їх фізичний та духовний розвиток.

Діяльність захоронок на теренах України в сьогоднішні час поступово відновлюється та набирає популярності. Необхідність дошкільних закладів такого спрямування є вкрай важливою у сучасному суспільстві, це один з елементів доброго виховання дитини, адже вік 4–6 років найкращий для пізнання та засвоєння нового та прекрасного.

Вихованням дітей в захоронках переважно займаються сестри – монахині. Сестри намагаються виховувати дітей у любові, крок за кроком пізнавати Бога, прищеплювати дітям християнські цінності. Починаючи кожен день з молитви, діти вчаться бути добрими християнами, а тематичні заняття, навчання та різноманітні ігри, праця в колективі допомагають їм бути чуйними, співчутливими, щирими. Дитяча безпосередність та простота у звичних речах інколи вчить і дорослих.

⁴⁶ Див.: Додаток 8, ст..69.

⁴⁷ Див.: Додаток 9, ст..70.

У сьогоднішньому суспільстві дошкільні заклади не завжди намагаються залучати батьків до виховного процесу. Особливо це помітно у «державних» садочках. Проблемою є брак добрих вихователів. Завдання сучасного суспільства полягає у спробі вирішення даної проблеми шляхом підготовки кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку. Залучення батьків до виховання дитини в співпраці з дошкільним закладом має свої переваги. Кожна дитина має свої страхи та переживання. Відчуваючи підтримку та присутність батьків у кризових моментах, дитина вчиться долати свої емоції та страхи. Тільки тісна та налагоджена співпраця з батьками допоможе краще зреалізувати ті завдання, які мають на меті всі дошкільні заклади християнського спрямування.

З вище наведеного можна зробити висновок, що захоронки з початків їх створення і до сьогоднішнього часу відіграють велику роль у формуванні особистості дитини. Вони є тим фундаментом, на якому сучасне суспільство повинно будувати виховний процес в дошкільних закладах. Плекання християнських цінностей стоїть в основі виховного процесу та допомагає дітям розрізняти добро та зло.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

У розділі розкрито виклики сучасного суспільства, які стоять перед батьками, особливо в контексті християнського виховання, та вказано на шляхи їх подолання. Розглянуто важливість тісної співпраці дошкільних закладів різного виховного спрямування, в тому числі і християнського з батьками, а також вплив Церкви на християнське виховання дошкільнят, її важливість у житті кожного християнина. Проведено аналіз різноманітних програм, на основі яких базується виховний процес у дошкільних закладах.

3.1. Співпраця з батьками в контексті християнського виховання та виховання в цілому

Виховання – це процес, який через свою складність у підходах, принципах та методиках вимагає системної роботи батьків і вихователів.

Батьки є основними авторитетами для своїх дітей і першими вихователями, але крім них важливе місце у виховному процесі займають вчителі та катехити¹.

Свого часу Блаженніший Любомир наголошуючи на особі катехита говорив: «Нашим завданням є не тільки навчити правди чи Божого Закону, а й виховати людей, ...ми повинні виховати нове покоління, тому що ми маємо майбутнє настільки, наскільки зуміємо виховати добрих християн»². Мета, закладена у процесі виховання має допомогти дітям розкрити в собі образ Бога та зрозуміти важкість гріха.

Інтерпретуючи притчу про сіяча, розглянемо її в контексті: сіяча можна порівняти з Ісусом Христом: те зерно, яке Він сіє – то Слово Боже, яке Бог

¹ Патріарша катехитична комісія УГКЦ - Катехитично-педагогічний Інститут УКУ. Оргкомітет УГКЦ. *Рік захисту духовного світу дитини*. Методичні матеріали для проведення Тижня дитини в парафії. Львів 2006, 11.

² Гузар Л. *Особа катехита і катехизм у Церкві*. Богословіє, т.64, Львів 2000, 104.

промовляє до нас, а добрий ґрунт чи поганий – це серце кожної людини. Від того наскільки добрим є той ґрунт, залежить наскільки людина чує та приймає Слово. Так само і дитина у віці від трьох до шести років: маючи в своєму серці добрий ґрунт, здатна сприймати те добре зерно, яке засівають у її душі не тільки батьки та вихователі, але також і катехити.

Вихователю повинен спільно з батьками допомагати дитині розвивати добрі риси характеру, милосердя, співчуття, працелюбність, безкорисливість, скеровувати дитину у правильному напрямку, прищепити прагнення до духовного зросту.

Християнське виховання необхідно спрямовувати на тісний взаємозв'язок з такими аспектами як моральний, родинний, патріотичний та національний, що лежать в основі педагогічної діяльності³.

Завдання вихователів полягає у побудові виховного процесу в такий спосіб, щоб допомогти дитині духовно розвиватись. Виховний процес потрібно скеровувати на:

- погодження моральних принципів та формування етичних якостей;
- виховання культури, в тому числі і духовної;
- формування особистості, яка не є лінивою та здатна творчо розвиватись;
- індивідуальні здібності дитини та створення комфортного середовища для їх розвитку;
- підтримування духовних цінностей, які передаються поколіннями, повага до батьків, пошана до рідного народу;
- пошана до законів, які в цілому не суперечать Божим заповідям;
- плекання любові до Бога.

Особистість дитини необхідно формувати таким чином, щоб закласти в неї все найкраще, що дав Господь. Дитина в такому розвитку буде прямувати до духовного зростання.

³ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Рік захисту духовного світу дитини*. 12.

Авторитет вихователя полягає не у владній посаді, але в служінні. Для того, щоб для дитини стати авторитетом, необхідно самому вчитись. Гарний приклад нам подає Ісус Христос.

Розглянемо важливі аспекти, в яких проявляється Його добрий стосунок з людьми, а саме⁴:

- *приклад*. Ісус Христос завжди виконував те, що говорив, намагався робити те, що вимагав від інших. Так само і діти, які виховуються не тільки словами, але й добрим прикладом, особливо батьків. Якщо ми хочемо, щоб дитина засвоїла добрі схильності, в першу чергу ми повинні розвивати їх у собі;
- *діалог і довір'я*. Ісус Христос довіряв тим, кого навчав. Справжнім діалог буде тоді, коли ми в особі, з якою розмовляємо, будемо бачити позитив, сприйматимемо та любитимемо її такою, як вона є. Важливо, щоб розмова між батьками і дітьми була спокійною та відвертою, як розмова двох приятелів;
- *терпеливість та милосердя*. Як у притчі про блудного сина, де батько, незважаючи на поганий вчинок сина, «забуває» все і проявляє милосердя, вихователі та батьки, проявляючи милосердя до дітей, також інколи повинні «забувати» про їхні погані вчинки. Не потрібно мовчати і дозволяти дитині робити все, що заманеться, але у співпраці та тісному діалозі можна досягнути бажаного результату. Дитина, яка довіряє, буде відкриватись ще більше;
- *вільність і відповідальність*. Бог пропонує нам життя, даючи свободу вибору. Завданням у процесі виховання є не «нав'язувати» свою думку, але пропонувати. Дитину слід навчити відповідати за вчинки, аналізувати певні ситуації, робити висновки. Якщо дитина навчиться цих речей змалку, вона виросте приготованою до дорослого життя;

⁴ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Рік захисту духовного світу дитини*. 12.

- *цінності*. Ісус Христос усі цінності ставить на свої місця. Погляд Ісуса суттєво відрізняється від нашого сприйняття світу. Важливо донести до дитини, що вона завжди може ставати кращою, вибачати іншим⁵.

Бог у природу батьківства вклав надзвичайно важливе завдання – передавати віру своїм дітям. Це завдання є також і їх покликанням, яке закладене у людину від моменту її створення. Найбільшою цінністю, яку можуть передати батьки своїм дітям, є християнське виховання⁶.

Свідченням і переданням живої віри завжди була і залишається сім'я. Сьогодні ми маємо добрих християн, які зберігають віру, завдяки їх батькам, які в свій час визначили для себе пріоритетом християнське виховання. Батьки були і залишаються першими і найважливішими вихователями своїх дітей⁷.

Навіть найкращий, найдосвідченіший катехит не зможе виховати добрих маленьких християн, якщо це виховання не буде закріплене в родині. Якщо в сім'ї ніхто не молиться, то дитина, яка бачить духовну байдужість батьків, з часом буде поводити себе так само.

Враховуючи особливості психологічного розвитку в цей період життя дитини, на батьках лежить відповідальність за процес християнського виховання. Сім'я вже не є тільки єдиним середовищем, в якому перебуває дитина, однак родинне середовище залишається основним у процесі духовного та психологічного розвитку дитини. Дитина починає цікавитись навколишнім світом, батьки залишаються для неї центром всього. В контексті християнського виховання важливо сформувати у дитини правдивий образ Бога. Характер батьків має вагомий вплив на релігійну свідомість дитини, оскільки діти бачать образ Бога крізь призму батьків, всі риси батьків вони переносять на Бога. В їх розумінні поведінка та вчинки батьків відповідають вчинкам та поведінці Бога. Тому тут є важливим християнська поведінка

⁵ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Рік захисту духовного світу дитини*. 13.

⁶ Патріарша катехитична комісія УГКЦ - Катехитично-педагогічний Інститут УКУ. *Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи. Документи та матеріали. Конференція присвячена Митрополитові Андрею та Патріярхові Йосифу*. Львів – Рудно 2004. Львів 2005, 125.

⁷ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи*, 127.

батьків, правильність вчинків, родинна атмосфера як приклад для наслідування⁸.

Вагомим аспектом християнського виховання у цьому віці є формування у дитини уявлення про Церкву. Батьки йдучи на Святу Літургію, повинні завжди брати з собою дітей. Побутоє твердження, що не варто брати малих дітей до храму, бо вони і так нічого не розуміють. Відвідування храму разом з батьками, особливо на дитячих Літургіях, формує у дитини вже змалку християнські цінності. Часто діти не хочуть чемно стояти, починають шуміти, хочуть до дому. Заохоченням до гарної поведінки у храмі може бути гарний святковий одяг для дитини, спільний похід у кафе після Літургії. Важливо навчити дитину правильно хреститися, цілувати ікони, приймати Святе Причастя. З часом дитина звикає до цього і буде приходити до церкви, як до дому.

З цього випливає важливість та необхідність впливу батьків на процес виховання своїх дітей. Діти завжди наслідують своїх батьків, тому важливими є слова та поведінка батьків у присутності дітей, реакція батьків на різноманітні події. Навчальні методики, запроваджені у життя дитини мають на меті допомогти батькам зрозуміти важливість співпраці з дошкільними закладами, та допомогти налагодити цей процес.

Спільна молитва прищеплює дітям любов до сучасних християнських традицій. Християнське виховання спонукає батьків завжди дбати про свій духовний ріст та впроваджувати отримані знання та навички у повсякденне життя дитини.

3.2. Аналіз наявних програм з християнського виховання

У процесі виховання існує безліч програм, та лише деякі з них базуються на християнському вихованні. Спробуємо розглянути та проаналізувати їх.

⁸ Понсар Х. *Віра в родині* / перекл. Роговська І. Львів 2011, 25.

Споконвіку український народ вирізнявся глибокою духовністю. У часи переслідування християн та період відкритого пропагування атеїзму християнські цінності відійшли на другий план. З часів виходу Церкви з підпілля починається процес поступового відродження духовного виховання та впровадження його підходів та методів у педагогічний процес дошкілля.

Підтвердженням цього є допомога вихователям дошкільних закладів через укладання програм виховання, а саме «Скарбниця моралі» та «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», які були спрямовані на духовне та моральне виховання дітей дошкільного віку. Як наголошували автори даних програм, моральний виховний процес потрібно запроваджувати у дуже ранньому віці – спочатку в сім'ї, а потім поступово переходити до застосування у дошкільних закладах⁹.

Сьогодні в навчальному процесі у дошкільних закладах вихователі та педагоги використовують різноманітні методики, керуючись Стратегією національно-патріотичного виховання¹⁰.

В Стратегії національно-патріотичного виховання подається наступна структура виховання як процесу:

- громадянсько-патріотичне виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- духовно-моральне виховання.

В процесі дослідження з'ясовано, що саме духовно-моральному вихованню у написаних програмах, як і в самих дошкільних закладах, приділяється не так багато уваги. Більшість наявних освітніх програм дошкільного виховання просто не висвітлюють належним чином впровадження духовно-моральних цінностей у виховний процес. Відтак завданням педагогів і катехитів є впроваджувати в освітній процес прищеплення духовних та моральних цінностей.

⁹ Городиська В. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти (13.10.2017). Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка 3 (2017) // http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_34.

¹⁰ Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання». 18.05.2019. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n11>.

Основним завданням дошкільної освіти є допомогти дитині розкритись, проявити весь свій потенціал. Це повинно базуватись на загальнолюдських та духовних цінностях. Щоб виховати доброго і законослухняного громадянина, потрібно завдяки системі виховання наголошувати на важливості дотримання законів та суспільних норм¹¹.

Здійснимо огляд наявних програми дошкільного виховання, зокрема «Я у світі», «Дитина в дошкільні роки», «Кроки до самостійності», «Подорож у довкілля», «Стежина у Всесвіт», «Соняшник», «Впевнений старт», «Українське дошкільля», «Духовне виховання», «Скарбниця моралі» тощо.

Програма розвитку дитини «Я у Світі» орієнтована на формування таких головних соціальних компетентностей¹²:

- навички орієнтування серед людей;
- розуміння потреб, настроїв та особливостей поведінки інших;
- допомога та турбота про оточуючих;
- здатність обирати ситуації для спілкування.

Оновлена редакція даної програми виділяє «здоров'я» як ключове поняття, та як: «сплав тілесних, душевних і соціально-моральних складників, що засвідчує стан психіки та свідомості дитини, міру її благополуччя, ступінь урівноваженості з навколишнім середовищем, задоволеності своїм життям, відчуття захищеності й комфорту»¹³. Можемо зауважити, що духовне та моральне здоров'я дитини розглядається як взаємопов'язані процеси, що власне є результатом духовно-морального виховання дошкільнят.

¹¹ Городиська. *Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти.*

¹² Міністерство освіти і науки України, АПН України. *Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»* /наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. Київ 2008.

¹³ Аксьонова О. – Анішук А. – Артемова Л. *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У 2 ч., ч. 2. Від трьох до шести (семи) років.* Київ 2014, 9// <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%83%20%D0%AF%20%D1%83%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96%20%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf>.

Програма «Дитина в дошкільні роки» ставить за мету створення комфортних умов для забезпечення особистісного розвитку дитини завдяки залученню батьків та вихователів до навчального процесу.

Структура даної програми є поділеною відповідно до віку. Зміст програми є поділеним на дві частини: інваріантну (яка складає 80% програми та визначає обов'язковий рівень засвоєння програми) та варіативну (яка враховує індивідуальні особливості розвитку дитини та складає 20% програми).

Виділяють три вікові періоди, з відповідними назвами а саме¹⁴:

- діти молодшого шкільного віку – «Кроки до самостійності»;
- діти середнього шкільного віку – «Подорож у довкілля»;
- діти старшого дошкільного віку – «Стежинки у Всесвіт».

Метою програми «Кроки до самостійності» є допомогти дошкільнятам оволодіти різноманітними навиками: налагодження доброго контакту з дорослими та дітьми, вміння слухати дорослих, допомагати їм, вміння ділитись іграшками з іншими дітьми, разом гратися, допомагати іншим. У програму включено ознайомлення з правилами поведінки: не кричати, коли дорослі звертають на це увагу, не битися, не відбирати іграшки, шанобливо ставитись до речей¹⁵.

У програмі «Подорож у довкілля» виділяють дві частини: інваріантну (виховання відповідно до правил культурної поведінки, розуміння моральних цінностей, вміння налагоджувати стосунки з іншими дітьми, бути чуйними, уважними) та варіативну (розширення уявлення про релігійні свята, традиції, культуру нашого народу, прищеплення дітям моральних якостей, доброти, чуйності, слухняності, вміння співпереживати)¹⁶.

Програма «Стежина у Всесвіт», подібно до попередніх, обіймає дві частини: інваріантну, яка орієнтує на дотримання правил поведінки без

¹⁴ Міністерство освіти і науки України. Програма «Дитина в дошкільні роки» // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

¹⁵ Городиська. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти.

¹⁶ Городиська. Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти.

нагадування дорослих: проявляти турботу про інших, закріпити поняття доброзичливості, чуйності, справедливості; та варіативну, яка полягає у залученні дітей до моральних традицій на основі життя святих, формування несприйняття жорстокості, хамства, несправедливості.

У цій програмі варіативна частина особливе значення надає духовному розвитку, в той час, як інваріантна базується на моральних цінностях.

Комплексна програма «Соняшник» у своїй основі містить морально-духовне виховання дітей дошкільного віку, що передбачене у другому розділі даної програми, який називається «Розвиток і виховання душі та серця». Він поділяється на підрозділи:

- «Люби ближнього свого, як самого себе»,
- «Шануй батька і матір, і буде тобі добре на землі»,
- «Патріотичне виховання»,
- «Моральне виховання»,
- «Екологічне виховання»,
- «Статеве виховання» та інші.

Відповідно до віку дитини моральне виховання включає прищеплення дитині навичок культурного та ввічливого спілкування, виховання почуття вдячності, співчуття, здатності розрізняти добре та погане, бути доброзичливим, проявляти доброту, чуйність, милосердя у ставленні до оточуючих¹⁷. Виховний процес тут акцентований більше на моральній стороні виховання, а духовна сторона розглядається опосередковано.

У програмі «Впевнений старт» гармонійно поєднуються різні напрямки виховання. Духовно-моральне виховання викладене у розділі «Пізнавальний розвиток», який передбачає наступні завдання¹⁸:

- закріплення знань та навичок дитини про соціальне середовище: сім'ю, дитячий садочок, місто, країну;

¹⁷ Калуська Л. *Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку "Соняшник"*, Тернопіль: Мандрівець, 2014. // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

¹⁸ Андрієтти О. – Голубович О. – Долинна О. та ін.. *Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт"*. Тернопіль: Мандрівець 2013 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

- прищеплювати приналежність до місця народження;
- виховувати почуття громадянина;
- з пошаною ставитись до державних та релігійних свят;
- підтримувати сімейні традиції;
- з повагою ставитись до інших націй.

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», передбачає духовно-моральний розвиток дитини. Він закріплений у розділі «Соціально-моральний розвиток». Завдання даної програми полягають у закріпленні в дітей добрих взаємовідносин в колективі, прищеплення почуття гуманності, розвиток моральних цінностей¹⁹. До даної програми для праці з дошкільнятами вперше введено напрям «Духовне виховання», який передбачає виховання на християнських засадах, а саме: розрізнення понять «добро» та «зло», з повагою ставитись до батьків та друзів, бути чемними, виявляти любов та співчуття до оточуючих, допомагати батькам, формувати поняття про християнські чесноти, бути справедливим та відповідальним²⁰.

Л. Лохвицька у своїй програмі «Скарбниця моралі» наголошує на потребі духовного збагачення дітей дошкільного віку. Зміст даної програми полягає у вивченні наступних тематик²¹:

- Про мораль знати – негараздів уникати;
- Дорослих поважати й чемним зростати;
- З дітьми дружно жити і їх розуміти;
- Довіру проявляти та співпереживати;
- Гарних манер набувати і ввічливим ставати;
- Добрі справи творити і завжди їм радіти;
- У злагоді бути – про образи забути;
- Себе оцінити і кращим зробити.

¹⁹ Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль 2017 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

²⁰ Білан. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля».

²¹ Лохвицька Л. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль 2014, 14-16 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

Ці теми спрямовані на прищеплення та виховання у дітей дошкільного віку норм та принципів морального та духовного виховання, свідомості та культури поведінки. У програмі «Скарбниця моралі» наголошено на тому, щоб сформувати у дитини християнські риси, необхідно працювати над впровадженням духовного та морального виховання у дошкільні заклади.

Здійснений опис наявних програм виховання дає підстави стверджувати, що в більшості з них виховний процес спрямований на моральні аспекти виховання. Християнські стандарти в даних програмах застосовуються поверхнево. У сучасному суспільстві необхідно започатковувати в дошкільних закладах програми, в основі яких буде стояти християнське виховання. Це впровадження є доцільним та діяльним для доброго виховного процесу та збереження духовного світогляду дитини. Духовний світ дитини є досить багатим і в ньому закладений великий потенціал. Завдання вихователів полягає у розкритті цього потенціалу шляхом застосування різноманітних християнських програм виховання.

3.3. Присутність Церкви в основних етапах християнського виховання дітей дошкільного віку

Для того, щоб зрозуміти важливість присутності Церкви у християнському вихованні, розглянемо спочатку розуміння поняття такої інституції як Церква. У багатьох людей Церква асоціюється із будівлею, але насправді це є щось більше, – це місце, в якому в особливий спосіб живе Бог. Головним значенням слова «Церква» є власне не сама будівля, а люди, які її творять збираючись спільно на молитву.

Християнська Церква віддавна була одним з основних чинників формування особистості. Через освітню діяльність вона проявлялася найбільш активно. При Церквах організовувалось найбільше виховних закладів, які формували християнську особистість. Сьогодні вплив Церкви у становлення особистості здійснюється через обряди та служіння.

На території теперішньої України ще з давніх часів Церква була одним з головних соціальних інструментів у християнському вихованні. У той час діти мали можливість навчатися при монастирських та церковних школах, де закладались основи християнської моралі. Виховний процес був спрямований на плекання віри, яка мала безпосередній вплив на виховання особистості²².

З давніх часів в Україні складалося демократичне ставлення до релігії. Це проявлялось у вихованні дитини: батьки ніколи не примушували дітей вірити в Бога, однак в той же час власним прикладом та пошаною до релігії виховували у дітей повагу до Бога. Спільним були відвідування храму, святкування релігійних свят, пошана до ікон та святих речей²³.

Церква завжди відігравала особливу роль. Г. Ващенко зазначав: «найміцніше об'єднання, що може існувати між людьми, — це об'єднання на ґрунті релігії, себто об'єднання на основі вірувань, моралі, участі в службі Божій, під час якої віруючі переживають спільне релігійне піднесення»²⁴.

Інструментом впливу Церкви у християнське виховання в наш час є створення при парафіях катехитичних шкіл. Вони мають на меті виховання, яке побудоване на християнських цінностях. Дошкільнята вчать змалку пізнавати Бога, пізнають духовні та моральні цінності, розрізняти добро та зло. Катехити намагаються донести до дітей поняття доброти, співчуття, милосердя. У формі гри це вдається найкраще. Як показує власна практика роботи в катехитичній школі, і в державній школі зокрема, такий метод є ефективним.

Важливим чинником, через який Церква впливає на християнське виховання, є спільна праця священників з батьками. На священника покладене завдання налагодити добрий контакт з батьками, навчити батьків довіряти Богу, допомагати порадами, приймати та любити своїх дітей, навіть якщо вони «особливі».

Приклад християнського виховання у Церкві можна побачити на недільній проповіді. З проповіді батьки можуть почерпнути багато. В Святому Письмі

²² Омеляненко В. – Кузьмінський А. *Теорія і методика виховання. Навчальний посібник*. Київ 2008, 78.

²³ Омеляненко . – Кузьмінський . *Теорія і методика виховання. Навчальний посібник*. 79.

²⁴ Ващенко Г. *Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків*. Полтава 1994, 178.

також можна знайти відповіді на багато запитань. Однак у більшості батьків часто виникають запитання стосовно виховного процесу. Важливим є вплив Церкви для забезпечення батькам доступу до вивчення та глибшого пізнання Святого Письма, що проявляється у біблійних школах.

Добрим прикладом християнського виховання є запроваджена практика недільних Літургій для дітей. Особливістю цих Літургій є підлаштування для дитини: час Літургії, проповідь, розрахована на сприйняття дитини. Залучення дітей до церковного співу, створення дитячих церковних хорів, де діти вчаться одночасно прекрасному і сприймають церкву, як дім.

Сьогодні завдання Церкви полягає у збереженні християнських цінностей, які закладені в природі людини. Церква стає середовищем духовного збагачення та формує християнську мораль. Любов до Бога та до ближнього на основі 10 заповідей втілені у навчальний процес в недільних школах²⁵.

Церква покликана бути джерелом збереження цінностей. Вона несе суспільству всі необхідні для його добра цінності. Люди, які наближаються до Бога через Церкву, зближуються між собою.

Навчальними середовищами, які забезпечують добре християнське виховання, є недільні школи при парафіях. Недільні школи класифікуються як спільнота дітей, батьків, хресних батьків, Церкви та вчителів. Батьки творять особливу атмосферу, що допомагає краще засвоювати християнські цінності дітям і батькам. Діти, приходячи в недільну школу, мають певні знання, які отримали від батьків. Сім'я є першою школою у формуванні цінностей. Формування цінностей у родині часто проходить непомітно. Виховування дитини в атмосфері любові власним християнським прикладом формує у ній доброго християнина²⁶.

Обов'язок духовного виховання дитини Церква покладає на хресних батьків. «Приймаючи на свої руки новоохрещеного у хрещенні, хресні батьки

²⁵ Марко. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї.*

²⁶ Марко. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї.*

беруть на себе відповідальність за виховання дитини у вірі і практикуванні християнського життя»²⁷.

Спільні участі у різноманітних освітніх заходах мають за мету усвідомити батьками важливість освітнього процесу. Батьки, перебуваючи на молитві разом із дітьми, плекають в них любов до християнських традицій. Це спонукає батьків завжди дбати про свій духовний ріст. Присутність батьків у виховному процесі має дещо зворотній характер: батьки збагачують духовний світ дитини, одночасно поглиблюючи свій духовний світ²⁸.

Недільні та катехитичні школи є церковними та створюються при парафіях, які впливають на процес християнського виховання дітей. Створюється комфортне середовище, яке стає місцем розвитку та плекання християнських цінностей. Вагомий внесок у християнське виховання робить саме парафія, організовуючи спільні поїздки, прощі, сімейний відпочинок та реколекції.

Співпраця батьків з катехитичними школами в Українській Греко-Католицькій Церкві базується на основі Декларації про християнське виховання²⁹. Цей документ подає лише теоретичні основи. На сьогодні нема чітких та конкретних вказівок щодо налагодження практичного застосування у залучення батьків до співпраці. Кожний заклад християнського спрямування самостійно виробляє форму взаємодії батьків з навчальним середовищем, яка базується лише на власному досвіді.

Враховуючи досвід катехитичних шкіл в Україні, можна впроваджувати певні шляхи співпраці з батьками для кращого формування християнських цінностей:

- активне залучення батьків до життя парафіяльної спільноти, що допомагає краще відчувати приналежність до Церкви, плекання духовних цінностей, формування духовного світогляду;

²⁷ Кодекс Канонів Східних Церков. Рим, 1993. § 618

²⁸ Марко. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї.*

²⁹ Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*.

- проведення різних тематичних та духовних зустрічей, духовних розмов зі священниками, які допомагають у пошуку вирішення різноманітних проблем, що виникають в процесах виховання;
- участь батьків у спільній молитві та богослужіннях, а також залучення всіх сімей до молитовного життя дозволяє відчувати себе частиною християнської спільноти;
- спільні поїздки та прощі, реколекції, табори зближують сім'ї та поглиблюють їх духовний світ.

Вище перелічені шляхи співпраці сприяють також зближенню у сім'ї. Вони вчать, як творити домашню церкву, прищеплювати дітям християнські цінності, сповна реалізовувати своє покликання у вихованні дітей.

Можна з впевненістю сказати, що присутність Церкви у християнському вихованні дітей дошкільного віку є вкрай важливою та необхідною. У всі часи існування Церква була і залишається найголовнішою виховною інституцією, в основі якої лежить власне християнське виховання. Співпраця батьків з Церквою та дошкільними закладами покликана до гармонійного розвитку духовного світу дитини та плекання християнських цінностей.

ВИСНОВОК

У даній роботі здійснено спробу розглянути та дослідити значення християнського виховання на становлення особистості дитини.

У першому розділі роботи для виконання поставлених завдань було розглянуто питання прав дитини та викликів сучасного суспільства щодо збереження життя дитини та збереження прав дитини в контексті християнських стандартів.

Гарантування збереження прав дитини є підкріплене законодавчо, однак, як показує практика, християнські цінності та християнські стандарти в сучасному суспільстві стоять на найнижчому щаблі в ієрархії цінностей. Людина не вибирає сама: Бог дає людям життя і тільки Він може його забрати. Нам залишається лише піклуватися про тіло та душу, щоб виховувати дітей у доброму християнському дусі. Потрібно прикладати максимальні зусилля для захисту прав дитини, які будуть базуватися на християнських цінностях та поєднуватись із християнськими та світовими стандартами.

Розглянуто історичні події виходу Церкви з підпілля, процес відродження та відбудову християнського виховання в незалежній Україні. Можемо констатувати, що Церква у підпіллі здійснювала активну діяльність щодо збереження християнських цінностей у суспільстві. Це допомогло запровадити християнські принципи та цінності у виховний процес дошкільних закладів. Саме на засадах християнських цінностей розробляються програми виховання, розширюється мережа дошкільних закладів, що працюють за такими програмами.

У другому розділі досліджено теоретичні та практичні аспекти християнського виховання. До теоретичних аспектів віднесли вивчення підходів до розуміння християнських цінностей, а до практичних – значення виховної функції батьківства у формуванні особистості дитини та інституційного виховання на засадах християнських цінностей, які лежать в основі християнського виховання дітей дошкільного віку. Розглянуто вплив

християнських цінностей на формування особистості дитини. Цінності завжди були важливими в житті наших предків. Незважаючи на переслідування Церкви в часі підпілля, нашому народу вдалося зберегти християнські цінності і донести їх до сьогоденного суспільства.

Показано, що осмислення вікових особливостей дітей дошкільного віку, що розглянуті в роботі, сприяють розумінню поведінки дітей дошкільного віку, що є підґрунтям для розроблення навчальних програм християнського спрямування. Поєднання вікових, розумових та психологічних особливостей дітей дошкільного віку дозволяє максимально ефективно застосовувати навчальні програми у виховний процес. Такий комплексний підхід допомагає у пошуку індивідуального підходу до дитини, виявлення та усунення недоліків застосованих програм. Вивчення стану наявних практик християнського виховання показало, що важливими у процесі формування особистості дитини є осередки дошкільних закладів, а саме християнського спрямування.

На сьогодні в Україні кількість таких закладів є незначною. З відродженням Церкви в Україні починається поступове відродження дошкільних закладів, в основі виховного процесу яких лежать християнські цінності. Впровадження християнського виховання у ці заклади знаходиться на початковому етапі формування виховання. Християнські цінності як основу виховного процесу у закладах дошкільної освіти неможливо застосовувати одноосібно. У цьому контексті надзвичайно важливим є тісна співпраця батьків з дошкільними закладами та Церквою. Церква в сьогоденному часі є повноправним суб'єктом виховного процесу нарівні з батьками та дошкільними закладами. Необхідним є запровадження у виховний процес програм, які направлені саме на християнське виховання.

Здійснений аналіз наявних програм виховання в дошкільних закладах дає підстави стверджувати, що в основі більшості з них виховний процес спрямований на моральні аспекти виховання. Сучасні програми не висвітлюють основних принципів християнського виховання. Духовний аспект розглядається поверхнево. Відтак завданням науковців, освітян та катехитів на сьогоденній

день вбачаємо у дослідженні та укладанні нових програм виховання дітей дошкільного віку, які базуються на християнських засадах. Разом з тим вартує переглянути існуючі програми виховання, які успішно застосовуються у дошкільних закладах, але не мають в основі навчального процесу християнського виховного контексту.

Підсумовуючи дане дослідження можна стверджувати, що християнські цінності, як і цінності загалом, були і залишаються еталоном виховання. Виховний процес, який базувався на християнських цінностях починає відроджуватись одночасно із відродженням Церкви.

Сьогодні виховний процес стоїть перед викликами, яке ставить суспільство. Християнські цінності потребують належного захисту від держави та підкріплення на законодавчому рівні.

Хоч існує безліч проблем, пов'язаних з вихованням дітей, сучасне суспільство намагається всіляко налагоджувати цей процес. На сьогодні існує безліч невирішених питань, які потребують втручання у виховний процес для подальшого вдосконалення та налагодження системи освіти дошкільних закладів. Співпраця всіх без винятку структур, в тому числі і держави, повинна досягти порозуміння для втілення в життя тих виховних практик, які будуть базуватись на християнських цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Артемова Л. *Історія педагогіки України: підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів*. Київ 2006.
2. Ващенко Г. *Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків*. Полтава 1994.
3. Видра О. *Вікова та педагогічна психологія*. Київ 2019 // https://pidru4niki.com/15970122/psihologiya/psihologichna_harakteristika_doshkilynogo_viku. (27.05.2020).
4. Воробкало Д. *Захоронки, огороذجі, світлиці й півоселі, або з історії дошкілля в Галичині* (10.09.2016) // <https://photo-lviv.in.ua/zahoronky-ohorodtsi-svitlytsi-j-pivoseli-abo-z-istoriji-doshkillya-v-halychyni/> (12.09.2020).
5. Городиська В. *Програмне забезпечення духовного виховання у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти*. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім.Олександра Довженка* 3 (2017) // http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_34 (10.08.2020).
6. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* // *Документи Другого Ватиканського Собору*. Львів 2014.
7. Декларація прав дитини. 20.11.1959 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
8. Забродський М. *Вікова психологія: навчальний посібник*. Київ 1998.
9. Закон України “Про охорону дитинства” // *Відомості Верховної Ради України*. 08.06.2013 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. (10.06.2020)
10. Іван Павло II. *Лист до сімей Gratissimam Sane*. 1994, § 12 // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до*

- Бенедикта XVI*. Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету 2008.
11. Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету.
Підпільна Церква в умовах тоталітарної держави. Львів 2012.
12. Іськів В. *За духовну свободу. До тридцятиріччя початку виходу УГКЦ з підпілля – 4 серпня 1987 року*. Львів 2016.
13. Калінін Ю. – Харьковщенко Є. *Релігієзнавство. Підручник*. Київ 2000.
14. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Рим 1993.
15. Колодний А. – Яроцький П. *Історія релігії в Україні. Навчальний посібник*. Київ 1999.
16. Коляденко Г. *Анатомія людини: підручник*. Київ 2004.
17. Комісія у справах катехизації УГКЦ. *Слідами митрополита*. Львів 2001.
18. Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ. *Виховувати у свободі, правді та любові. Вибрані документи церкви про католицьку школу, виховання, освіту*. Львів 2017.
19. Комісія у справах катехизації при Патріаршій курії УГКЦ. Катехитично - педагогічний Інститут УКУ. *Я – Божя Дитина. Катехитичний посібник для праці з дошкільнятами (5 – 6 років)*. Львів 2006.
20. *Конвенція про права дитини*. 20.11.1989. // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (23.06.2020).
21. Нагачевська З. *Українське дошкілля в освітньому просторі Східної Галичини (кінець XIX – 1939 р.)*. Івано-Франківськ 2015 // <http://194.44.152.155/elib/local/2120.pdf>. (18.06.2020).
22. Лісовець О. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*. Київ 2011.
23. Лохвицька Л. *Ідея національного виховання дітей I. Огієнка*. 26.11.2001 // <http://studentam.net.ua/content/view/7909/97/>. (26.08.2020).
24. Марко В. *Формування християнських цінностей дітей молодшого шкільного віку у співпраці недільної школи та сім'ї*. // *Духовність*

- особистості: методологія, теорія і практика. 1 (54) 2013 // <http://oaji.net/articles/2014/690-1395921424.pdf>. (17.08.2020).
25. Міжнародна наукова конференція. *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік»*. Львів 1993.
26. Недавня О. *Сучасний розвиток УГКЦ: стан*. 21.02.2011 // *Релігійно-Інформаційна служба України* gisu.org.ua. (21.05.2020).
27. Омеляненко В. – Кузьмінський А. *Теорія і методика виховання. Навчальний посібник*. Київ 2008.
28. Омеляненко В. – Кузьмінський А. *Педагогіка родинного виховання. Навчальний посібник*. Київ 2006.
29. Панас о. К. *Історія Української Церкви*. Львів 1992.
30. Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично – педагогічний Інститут УКУ – Оргкомітет УГКЦ. *Рік захисту духовного світу дитини. Методичні матеріали для проведення Тижня дитини в парафії*. Львів 2006.
31. Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично – педагогічний Інститут УКУ. *Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи. Документи та матеріали. Конференція присвячена Митрополитові Андрею та Патріярхові Йосифу*. Львів – Рудно 2004. Львів 2005.
32. Пігін Г. *Як передавати дитині цінності* / перекл. С.Юліяна. Львів 2014.
33. Прекот І. *Як любити дитину?* / перекл. Різун Т. Львів 2014.
34. Савчин М.– Василенко Л. *Вікова психологія*. Київ 2005.
35. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України 03.07.2020 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (15.07.2020).
36. Синод Єпископів УГКЦ. *Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія, жовтень 1996 р.* Львів 1998.
37. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011.

38. Скочинская К. *Які взагалі є права у дитини: декларативні та реальні* 31.05.2020 // Юридичний портал Протокол https://protocol.ua/ua/yaki_vzagali_e_prava_u_ditini_deklarativni_i_realni/. (31.08.2020).
39. Скрипченко О. та ін. *Вікова та педагогічна психологія. Навчальний посібник*. Київ 2001.
40. Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання». 18.05.2019 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n11>. (10.04.2020).
41. Фіцула М. *Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти*. Київ 2000.
42. Хартія прав сім'ї, 1983, Папська рада у справах сім'ї // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI*. – Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету. 2008.
43. Химич Н. *Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях в позашкільному закладі освіти*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Психологія і педагогіка» (23)2013 // http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_23_34. (12.09.2020).
44. Чучалін О. *Християнські цінності української родини: традиції і сучасність* // https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3640/1/ukrainian_roduna.pdf. (04.06.2020).
45. Шполянський о. М. *Християнське виховання дітей в сучасному світі*. Львів 2010.
46. Яворський А. *Про користь християнського виховання у ранньому віці*. 08.07.2011 // <https://www.mgarsky-monastery.org/kolokol.php?id=2384>. (01.06.2020).

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

47. Аксьонова О. – Аніщук А. – Артемова Л. *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У 2 ч., ч. 2. Від трьох до шести (семи) років.* Київ 2014 // http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%83_%D0%AF%20%D1%83%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf. (18.07.2020).
48. Андрієтти О. – Голубович О. – Долинна О. та ін.. *Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт”.* Тернопіль 2013 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>. (19.07.2020).
49. Білан О. *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля».* Тернопіль 2017 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>. (19.07.2020).
50. Бублик о. Т. Інтерв'ю від 08.08.2018 / інтерв'ювер Поліщук Н. // Релігійно-Інформаційна служба України // https://risu.ua/vihid-cerkvi-z-pidpillya-vidrozhennya-ugkc-na-rujinah-srsr-interv-yu-z-istorikom_n92282. (08.05.2020).
51. *Владика Володимир Війтишин про відродження Церкви та України 30 років тому.* Р. Івасів. Інтернет ресурс газети «Галичина». // <http://ugcc.cv.ua/index.php/news/420-vladyka-volodymyr-viityshyn-pro-vidrozhennia-tserkvy-ta-ukrainy-30-rokiv-tomu> (07.05.2020).

52. 3 Підручної Книжечки Пластуна і Пластунки (Видання ГПБ, 1990)
https://www.plast.ca/montreal/Plast_Montreal/Istoria_Plastu.html.
(10.05.2020).
53. Калуська Л. *Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дітей дошкільного віку “Соняшник”*. Тернопіль 2014. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>. (20.07.2020).
54. Лохвицька Л. *Програма з морального виховання дітей дошкільного віку “Скарбниця моралі”*. Тернопіль 2014 // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>. (20.07.2020).
55. Міністерство освіти і науки України, АПН України. *Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»* /наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. Київ 2008.
56. Міністерство освіти і науки України. *Програма «Дитина в дошкільні роки»* // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>. (18.07.2020).
57. Осборн Р. *Біблійні секрети виховання*. Львів 2015.
58. Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви, *Відродження церкви (1989)* // http://ugcc.ua/official/ugcchistory/x_v%D1%96drodzhennya_tserkvi_1989_76327.html. (18.06.2020).
59. Петренко Г. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць № 4 (32), 2015* // http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2015_4_26. (10.05.2020).
60. Полі. О. *Як не зіпсувати дитину надмірною опікою* / перекл. Мандрик О. Львів 2013.
61. Понсар Х. *Віра в родині* / перекл. Роговська І. Львів 2011.
62. Райман Г. *Потреби чи забаганки? Що дозволяти і чого не дозволяти дітям?* / перекл. Різун Т. Львів 2012.
63. Сантагостіно П. *Почуття власної гідності у дитини* / перекл. Різун Т. Львів 2012.
64. *Святе Письмо Старого і Нового завітів* / пер. І. Хоменко, Львів 2008.

65. Сокальсько-Жовківська Єпархія. *У селі Потелич відкрито дитячий садок під проводом сестер св.Йосифа. с. Рафаїла.* // <https://www.sokaleparchy.org.ua/index.php/2009-06-04-11-42-55/1-2009-06-29-22-19-48/472-potelych-sadok>. (25.08.2020).
66. Стімпfle о. Й. *Буквар католицької сім'ї.* / перекл. Стефанишин Л. Жовква 2018.
67. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори, Т. 2.* Київ 1976.
68. Українська молодь — Христові // <http://www.laityugcc.org.ua/mirjanski-organizaciji-ugkc/articles/ukrajinska-molod-xristovi.html>. (27.03.2020).
69. Ферреро Б. *Ваші діти мають лише вас! Тільки виховання змінить світ* / перекл. Зінченко К. Львів 2019.
70. Ярема Ю. *Дитячий садок у Старому Самборі – 100 років діяльності.* 08.12.2014 // <http://starosambir.net.ua/4907/> (10.03.2020).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

71. Конгрегація у справах духовенства. *Загальний катехитичний довідник.* Львів 1999.
72. Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ. *Заклади.* // <https://www.edu-ugcc.org.ua/navchalno-vyhovni-instytutsiji-uhkts/zaklady/>.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Хода за легалізацію УГКЦ 17 вересня 1989 року у Львові.

(Фото з ресурсу <https://zbruc.eu>, <http://ichistory.org.ua>)

Додаток 2. Молитовне голодування на Арбаті.

(Фото з ресурсу <https://zbruc.eu>)

*Додаток 3. Повернення Блаженнішого Мирослава Івана до Львова, 1991. У першому ряду зліва направо: Іван Гель, Володимир Стернюк, М.І.Любачівський, В'ячеслав Чорновіл, Микола Горинь, Степан Давимука.
(Фото Володимира Саквука з ресурсу <http://ichistory.org.ua>)*

*Додаток 4. Захоронка ім. Преподобної Йосафати в м. Червоноград
(Фото з ресурсу https://ssmi-ua.org/domy_chervonograd.html)*

Додаток 5. Захоронка ім..Святого Йосифа в м.Стрий
(Фото з ресурсу http://www.dobreserce.com/index.php?option=com_content&view=article&id=596:l-r&catid=1:2011-07-03-20-07-57&Itemid=2;https://www.facebook.com/photo?fbid=1148739835199519&set=pcb.1160556180665841)

Додаток 6. Будова захоронки в м. Стрий (жовтень 2020 р.)

(Фото з ресурсу <https://www.facebook.com/hashtag/%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%BE%D0%BA60%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B9>)

*Додаток 7. Захоронка у Старому Самборі під проводом Сестер Служебниць
(Фото з ресурсу <http://starosambir.net.ua/4907/>)*

*Додаток 8. Благодійний греко-католицький дитячий садок
«Ангелятко» м. Дрогобич
(Фото з ресурсу <http://angeliatko.com/index.php/history>)*

Додаток 9. Захоронка «Сяйво» в м. Яворів

(Фото з ресурсу <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=944738419384069>

[&set=pb.100015437588471.-2207520000.&type=3;](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=944738419384069&set=pb.100015437588471.-2207520000.&type=3;)

<https://www.facebook.com/photo?fbid=947649735759604&set=a.17922355>

[9268896](https://www.facebook.com/photo?fbid=947649735759604&set=a.17922355))